

Б. КАРАТ.
А-571 (БАЛКАР) кав. 1943 - 2
Руч.
~~173~~

КЪАРАЧАЙ

ПОЭТЛЕНИ АЛЪМАНАХЫ

39

КЪАРОБЛНАЦИЗДАТ
МИКОЯН-ШАХАР 1940

ГПБ Киргиз. ССР

4781

№ 224
28

1941 г.

Г. РАЧКОВО-МЕРКЕССУУ Э. ДРОУЖИНЫ
УИВЕРСА. ПЕР. РАЧКОВО-МЕРКЕССУУ
ДЕПОЗИТАРИИ

Къаратай

ПОЭТЛЕНИ АЛЬМАНАХЫ

КЪАРОБЛНАЦИЗДАТ
МИКОЯН-ШАХАР
1940

Лениннѣ

Ленин ёлгенли онбеш джыл кетгенди,
Ёле туруб Сталиннѣ осият этгенди:
Партияны ариу, кирсиз сакъларгъа,
Уруннѣанланы ит къаумдан джакъларгъа,
Алдан-алгъа хаман хорлаб атларгъа,
Хорламланы онла бла къатларгъа.
Къаргъаны, къузгъунну билген тилин,
Джашауу узакъдан кѣрген Ленин.
Джокъду бизни арабызда ол бюгюн,
Алай'а, джарытад ол тийирген кюн.
Халкъла бары бушуулулла—ол джокъду деб,
Сталиннѣ джыр джазабыз кѣб джашау тилеб,
Узакъ таулада Багъыр улу къарт Къасбот,
Джырлайды ол эки асланны юсюнден,
Бюгюн ол насыбха батыб джашайды,
Ол асланланы кючюнден.
Ленин келгенлей влахта уалдыла джаула — тушманла,
Ленинни ёлгенин эшитиб, джыладыла уруннѣанла.
Тынъылагъыз! уруннѣанла, Багъыр улуну джырына,
Алтын кимса бла джазылгъанд Ленинни сынына,
Накъут-налмаз салыныбды кешенесине,
Уруннѣанны минут сайын ол тюшеди эсине.
Ленинни кюреши акъыл бла тюзлюк эди,
Он бармагъы аны алтын терек эди,
Ленин тууб уруннѣанланы шох этди,
Адам джекген къаумланы джокъ этди.
Ленинни аты джашарыкъды ёмюрлеге,
Аны иши юлгюлюдю кѣб эрлеге.
Сталиннѣ бизни этгенд Ленин аманат,
Джашауубуз сеирликди аламат.
Биз къурман болайыкъ Ленинни оба ташына,
Уллу акъыл джыйыб тургъан башына.

Сталиннѐ

Мыдах джюрекдени джарыкъ этген,
Онъсузланы барын джыйыб бирикдирген,
Миллетлени бир-бирине шох этген,
Джуртубузну къаллыладан бош этген,
Сталиннѐ алгъышла тилейме!
Киимсиз джарлыланы кииндирген,
Чурукъла, кашемерле кийдирген,
Къуанч джашауну джолларын билдирген,
Уруннѐанлагъа кесин кючлю суйдюрген,
Сталиннѐ алгъышла тилейме!
Ишин Ленинни джолунда бардыргъан,
Джолсуз элlege джолла салдыргъан,
Иш бла билим, акъыл алдыргъан,
Къаллыланы джюреклерин джаргъан,
Сталиннѐ алгъышла тилейме!
Чегетде киикlege да джашау берген,
Джерсизlege ишлегиз деб къышыкъ берген,
Тар элленни кенъ тюзlege керген,
Ара мюлкню джоругъуна ёрлетген,
Сталиннѐ алгъышла тилейме!
Байланы уулу-ачы тырнакъларын,
Умур этиб, юсюбюзден айыргъан,
Кюн таякълача сёзлери,
Саулай джерни юсюне джайылгъан,
Сталиннѐ алгъышла тилейме!
Тёлюлени школагъа джиберген,
Джашауну кюнден-кюннѐ керген,
Уруннѐанлагъа сыйлы закон берген,
Дуняда уруннѐанла бек суйген,
Сталиннѐ алгъышла тилейме!
Сталиннѐ къаршчы джаулукукъ этген,
Джер башында сау къалмайын тас болсун
Къызыл Аскерибиз саулай дуняда
Аскерлени барындан да баш болсун!

Ворошиловха

Къызыл Аскерни аскерледен баш этди,
Юсюбюзге миниб тургъан залимлени тас этди.
Колхоз сабанла бек битсинле буз урмай,
Ворошиловну буйругъу толады бузулмай.
Ворошиловду аскерлени къуанч бла джашатхан,
Залимлени джер тюбюне ташайтхан.
Ворошиловду Къызыл Аскерни хар керегин табдыргъан,
Залимлени чыкъмаз кибик джерге батдыргъан.
Уллу атабыз Сталин бизге тенълик бергенди.
Тегерегибизни Къызыл Аскер сакълагъанлы тынчлыкъ
келгенди.
Ётгюр илячинлерибиз кёкде учуб джерни башын
аулайла,
Аскерлерибиз джерде, сууда джаулары сагаллайла.
Ворошилов айтдырса Къарачайда къартлагъа,
Колхозла зынтхы, ашлыкъ иерле Къызыл Аскер атлагъа.
Джырларым барсынла Къызыл Аскерге джазылыб,
Къуаныб джырлайма Къызыл Аскерге базыныб.
Ворошилов кёб заманны джашасын.
Къызыл Аскер татлы кёгетле ашасын.
Джаулагъа къаршчы къазауатда Ворошилов болгъанды,
Аны тутхан ишлери бири къалмай толгъанды.
Ол къазауатда баш болгъанд, хар ишин толтуруб,
Кенъеше турады Сталин бла олтуруб.

Айджаякъ

I.

Айджаякъ, ала джаулуѓунъ
Ариу джарашады бойнунъа,
Мен сукъланама, ёлеме
Мамукъдан джумушакъ кьойнунъа.

Кёзлеринъ кёжур ойнайла,
Сёзлеринъ джюрек байлайла,
Ойра, сенден ариу болурму?
Сени къалай кёбле сайлайла.

Ой, джылкыы анасы къарт байтал,
Ёлмей, джазгъа чыкъса, тай табар.

Саулай дунягъа айлансам,
Сенден ариу манъа къайда бар?

Кёзлеринъ кёжур ойнайла,
Къолларынъ джибек сайлайла,
Ариуну эшиги шау болсун:
Ариуну кёбле сайлайла.

Айтыб тебрегенме башынъдан,
Джюрегим суйгенди къашынъдан.

Сени амалтын хауле болгъанма
Атамы толу кьошундан.

Ой, джылкыы анасы къарт байтал,
Ол къарышкьулакъ тай табар,
Мен сени ананы танийма:
Къалгъан къатынладан байхамар.

Джылкыылада къашха тай
Келиб бойнун салды кьурукъгъа.

Къарнашынъ Акъбайны сайладым
Сау юч ёзенден джуукъгъа.

Мындан къараб танийма
Ариу ойнагъан атланы,
Мен дунямда кёрмегенме
Туура суймекликден татлыны.

Акътуякъ аджир берликме
Санъа келечилик айтханнъа.
Джети джандет бош болсун
Ой, сен ариуну табханнъа.

Къошкъулакъ ариу кѣреме
Мени джылкъылада кѣк атым.
Джылтырайды-джанады
Джанымда алтын сагъатым.

Магулаланы терекле —
Тюблеринде ариу кѣгетле,
Ол акъ бетинъе кѣлекге.
Санъа заказ бериб ишлетгенме
Акъ кюмюшден челекле.

Магулаланы терекле
Джаз башында чыммакъ чагъалла,
Замансызлай бишиб агъалла.
Сени амалтын джюрекле ауруу табалла.

Эй, джылкъы анасы къарт байтал
Ол сакъау болду, ырахын.
Ойра, мен суйгенлей, суймесенъ,
Сени болсун мени гюнахым.

Ой, тарпан тайла ойнайла,
Ала ойнагъандан тоймайла,
Сени ананъ манъа берлигед —
Къалгъан суймегенле къоймайла.

Ойра, джаш джюрекле ойнайла
Ала ойнагъандан тоймайла,
Элигизде аман адамла
Сени алдайла да къоймайла.

Ой, „тузакъ“ — дейле, къоймайла
Къанджыгъамда джибек аркъаннъа,
Сора, „хора“ — дейле, къоймайла,
Кесим миниучю тарпаннъа.

Ой, джылкъылада къашха тай
Аягъын салмайды тузакъгъа,
Бу тюзелген ишни нек ийдинъ,
Бош тилле бла узакъгъа?

„Тыбынады“ дейле, къоймайла
Къанджыгъамда джибек аркъаннъа,

Сени сюегинъ ушайды
Къарабашланы Нюрханнъа.
Ой, джылкъылада сары тай,
Мени миннъен атым арымай,
Ойра, бизге заран болгъанны
Ёмюрю кетсин джарымай.

Ойра, кёкге бачхыч салгъанма
Кёкде булутланы чачаргъа,
Манъа эки къанат битгеед
Айджаякъны алыб къачаргъа.

Ой, джылкъылада хора тай,
Салчы аягъынъы тузакъгъа,
Манъа эки къанат битгеед
Алыб кетерге сени узакъгъа.

Сапыран чабакъ болгъаем
Акъ ёшюнюнъде джюзерге,
Иилген алтын болгъаем
Белинъи бууб юзерге.

Мен таралама, ёлеме
Санъа къайнайды сарыуум—
Сени мындан алыб къачаргъа
Джетмейди мени къарыуум.

Эртден бла эртде бараса
Сен ананъ ийген джумушха.
Ой, сени ючюн алгъанма
Джашагъан элимден гурушха.

Барыб олтурама кюн сайын
Эшик аллыгъызда турушха,
Тейри, мен'а кетиб барама
Сени амалтын япон урушха.

II.

Ол ариу туугъан, Айджаякъ,
Кюн турушха тийген кюн таякъ,
Бек ушагъанынъ чын аякъ,
Тилейд сени Къасбот кюлаякъ.
Ой, Багъыр улу бурулсун,
Къаллай хоралагъа минеди,

Къара кёрпе тонла киеди,
Къысыр къатынланы сюеди.

Айджаякъ, къутас чачынъа
Тарасанъ таракъ кирмейди,
Гитчени къызы Алакёз,
Сени тилегеними суймейди.

Айджаякъ—бизни кюн таякъ,
Болур сени къутас чачларынъ,
Ой, джылкъылананы айдарла,
Айджаякъ сени джашларынъ.

Тарасанъ, таракъ кирмейди,
Айджаякъ, къутас чачынъа.
Джылкъыладан атлыкъ берирме
Ойра, сени абадан джашынъа.

Эки элде сайлаб алгъанма
Акъбай бла Ахматны джуукъгъа,
Джашлай тюшсенъ юретир эдим
Мен сени ариу къылыкъгъа.

Ой, тулгъа барлыкъ сен болсанъ,
Санъа менден иги ким табар?
Иги тулгъа бармай къалгъан къатын
Арта сокъураныб джер къабар.

Джылкъылада кёк байтал,
Акътабан ариу тай табар,
Менден къалсанъ, джыгырам,
Къалдынъ худжу, байтамал.

Багъыр улу Къасбот минеди
Адемей тамгъалы атлагъа,
Биз ишибизни салайыкъ
Уллу Тебердиде къартлагъа.

Биз урум халкъда джашайбыз,
Туз бла гырджын ашайбыз,
Ишлегенибиз кёмюр, кюлд,

Бу джашау—бизге джашау тюлд.

Кел, биз Тебердиге барайыкъ
Анда печи бла юй салыб,
Тейри, заукъ этиб джашарбыз
Башыбызгъа инар, кюу салыб.

Багъыр улу деген кюлаякъ,
Къабыргъада болур чын аякъ—

Къабыргъадан кетиб, уалсын,
Шахар Тебердини суу алсын.

Туура болумунъу мен айтсам,
Айджаягъым, ариу акъ джаулукъ:
Къалмагъанды сени юсюнде
Энди алгъын кибиб махдаулукъ.

Мен сатыу сартха баргъанма
Ойра, маймёз, гетен алгъанма,
Ариу Айджаякъгъа кёлекге.
Мен сени сормай алалмам
Токуну къатыны Мёлекге.

Бир кёб айландырдынъ ызындан:
Кюз оракъларым къалды орулмай,
Келсенъ да аллыкъ туююлме
Хоншу къатынлагъа сорулмай.

Ойра, тауда отлагъан киикле,
Ала джатмайдыла, сойланмай,
Сени алай алыб къоялмам,
Иги сагъыш этмей, ойланмай.

Дебош

Джаумла джауалла кёкде булутла къаралыб,
Аскерле чыкъдыла Уллу Къарачайдан саналыб,
Джашла баралла Къобан-Ёзенде къаралыб,
Анала къалдыла аланы ызларындан таралыб,
Келинле къалдыла, ой, аў тюбюнде аралыб,
Келинле къалдыла башларына аула атылыб,
Отоула къалдыла, ой, эшиклери тартылыб.
Уллу Къарачайда болур начальникле, сюдюле—
Джазыкъ джашланы ала артларындан сюрдюле.
Ала баралла, ой, ышармайын, кюлмейин,
Хайыуанла кибик, къайры баргъанларын билмейин..
Ой, бара-бара биз Акъ-Къалагъа джетгенек,
Уллу Акъ-Къалада туар къурманлыкъла этгенек.
Ой, Габбушланы Алхаз-Хаджиге джетгенди
Сау къурманлыкъдан джанъыз туар санъкъылчакъ,
Бетибизни джоюб, джерге кирлик этгенди,
Худжу къаллыкъ ол аман эски анъырчакъ.
Биз андан салыб уллу Славагъа баргъанек,
Анда кесибиз сатыб тишлик туар алгъанек,
Ол туар тюлдю,—болур экиджашар уанык,
Андан къайтсынла джашла ойнай, кюле къуаныб,
Ауруу табханма темир мешинаны ууундан,
Ай, иги сагъан аузу толу ичиб ёлюред
Уллу Къарачайны буздан эсе суукъ сууундан.
Ой, иги сагъан бир кёк кёгюрчюн болуред.
Къанатларын къагъыб миик кёкге чыгъыб кетерге,
Мен термилеме, энди туура кюсеб ёлеме
Къобанны суундан джанъыз стакан ичерге.
Уллу Бийчесында мени аркъан атхан къолларым
Уллу Славада шай стаканны тутмайды.
Бал таракъланы саулай джутуучу тамагъым
Уллу Славада къуру шекер шайны джутмайды.
Ой, аскерликге сен этдиргененъ кёб киим,
Киимлеринъ къалды артмакъдан чыкъмай, кирленмей,

Ариу Даумханынъ кьалды кьызыкъ бети тюрленмей,
Кетиб бараса толу Къочхарладан юйленмей.
Ой, мешинаны ара багъанасы къанджалдан,
Айырылыб барабыз ичибизде бѣлек маджалдан,
Ой, мешинаны къабыргъалары къанъадан,
Сиз сакъланыгъыз, джащла, ауругъандан, аджалдан
Элтиб къагъытын ариу Даумханнъа беригиз,
Джанъыз сабийин кесини кѣзюнден кѣрюгюз.
Уллу Къарачайда ариу кьызла бла келинле—
Хаджимырза бийге сенден хапар сора келирле.
Тюрлениб чыгъады Хаджимырза бийни хапары,
Джерде джанланы кьалмай барын джылатад
Заурбек-Хаджини талкъан окъугъан макъамы.
Акъгъан къанынъы сары маскеле джалайла,
Баш тюклеринъи джанъурла, джелле тарайла,
Ёлген ёлюгюнъе дохдурла келиб къарайла.
• Ариу къатынынъы кьыстеке моллала марайла.
Артынъда кьалгъан, ой, сени джанъыз сабийинъ,
Ол джашды, хариб, игини аманны билмейди,
Джанынъдан суйген сени Даумханынъы
Ой, Шидакъланы къанау Хаджимырза тилейди.
„Ой, тилей эсе, Хаджимырзагъа бармасын,
Суймегениме барыб джюрегими джармасын.
Суйген тенълеримден тилеген болса, кьалмасын“.
Ёлю джабыуунъа дарий гемхала бичелле,
Сени кебининъе зем-зем суула бюркелле,
Къабырынъа шабдал терекле бителле,
Къабыр къанъаларынъы эмен агъачдан джоналла,
Къабырынъа кѣк кѣгюрчюнле кьоналла.

Сталиннѣ алтмыш джыл толгъанына

Тынъылагъыз мен айтайым Сталиннѣ этген
джырларымы:

Уллу насыб, къуанч берди джарлылагъа,
Сталинни алтмыш джылы толгъанды,
Джарлылагъа ашхылыкъла табдыргъанды.
Махдауу дуняны башына билиннѣнди,
Сталиннѣ алтмыш джыл болду.
Джарлыланы бары къуанчдан толду.
Ленинни осуятын барын толтурду.
Къаялада кииклеге тынчлыкъ берген,
Джарлылагъа ашагъыз, деб ашарыкъ берген,
Залимлени джерни тюбуне батдыргъан,
Къыш кюнлени джайгъа бургъан,
Залимлени тас этген джашасын Сталин!
Тар ёзенлени кенъ этген
Миллетлени тенъ этген,
Аланы сыртларында джюклерин атдыргъан,
Тар джоллагъа мешинала киирген,
Джашасын Сталин кѣб джылланы!
Тутхан ишин барын битдирген,
Джарлыланы дигнал бла кииндирген,
Къралланы барысына юлгю берген,
Джашасын Сталин кѣб джылланы!

Сабийлеге

Школлагъа барыгъыз!
Билим, акъыл алыгъыз!
Кирсиз болсун саныгъыз.
Окъургъа айлансын къаныгъыз.
Джашла школда окъуйла,
Сыйлы Сталинни кючюнден,
Инженерле, техникле чыгъалла
Таулу джашланы ичинден.
Сабийле ариу киинелле,
Ала бир-бирлерин сюелле,
Хар ишни да эбин билелле,
Билгенлерин халкъгъа юретелле.
Бизни джаш тѣлю окъуйду
Ариу шиндиклеге олтуруб,
Бирери бирер усдалыкъ алады
Школланы барын толтуруб.
Кѣб болгъанды школланы санлары
Ариу джазады учениклени къоллары,
Окъургъа айлангъанды барысыны аллары,
Аны кѣрюб, къуаналла аналары.
Сизни окъуу джылыгъыз джетгенди,
Ленин окъугъуз деб осуяг этгенди,
Алай айта, дунядан кетгенди,
Окъургъа эркинлик бергенди.
Алгъын заманда манъа
Школну эшиги джабылды,
Энди Совет властны кючюнден
Окъургъа сизге эркинлик табылды.
Джарлыланы джашлары алгъын
Окъургъа эркинлик табмаелле,
Бирери бирер байда джалда
Кече да сдауат сакълаелле.

Мен байда джалда тураем,
Кече-кюн да анъа урунаем,
Ач-джаланнъач болаем,
Кече суукъдан къурушаем,
Мен ышармаем, кюлмеем.
Школ не болгъанын билмеем,
Баш эркинликге термилеем.
Сыйлы партияны кючюнден
Артыкълыкъла тас болуб кетдиле,
Хар элде школла ишлендиле,
Алада окъугъанла кѣбдюле,
Сегиз джылы джетген сабийле.
Школлагъа суюб джюрюйле,
Дерслерин аламат билелле,
Хар иги кылыкъгъа юренелле,
Окъургъа эркинлик берген,
Хар миллетни тенъ кѣрген,
Сыйлы партиябыз джашасын,
Сталин кѣб джылланы джашасын

Джаш болдум

Къар кюнледе кечем тубан, кюнюм чарс,
Кёб заманланы болуб турдула кёзлерим тас.
Байланы, бийлени кёолунда,
Патчахлыкъ властны зорунда
Ненча джылланы кёб артыкълыкъла сынаб,
Сан кыйынымы табмай хар кюнде джылаб,
Бу артыкълыкъда мен кыйынлы кёб кюнлерим кетдиле.
Ол кир законда къан ичген къуртла кёб
артыкълыкъ этдиле.

Джалдан юйюме кыйытыб келсем,
Юйюм гырджынсыз тура эди,
Бу кыйынлыкъда джашаялмайын
Атам кёб сагъышла къура эди,
Байланы, бийлени залимлигинден
Атам саулай ёксюзлюк сынадым,
Кесим кирик кёб джарлыланы
Кёрюб чыдаялмай джыладым.
Эски закон, къара кир закон
Кёб джарлыланы тас этди,
Сталинни джарыкъ ёмюрю
Мени джанъыдан туугъан джаш этди.
Энди мен джанъыдан туугъанма
Къарачайда ариу таулагъа,
Сыйлы партия манъа бергенди
Бу эркинликни саугъагъа.
Джуртуму ёрге ёсдюрюб барады
Ударниклени кёоллары,
Менича джырчыла бары джырлайла,
Ачыкъ болгъанды джоллары.
Совет власта мен да джырлайма
Джанъы джашауну юсюнден
Къан ичгенле бизден кетдиле

Сыйлы партияны кючюнден.
Эндиге дери джюз джылымдан эсе
Энди онбеш джылым баш болду,
Бийле, байла барысы
Бизни дунядан тас болду.
Совет къралда джарыкълыкъ джашнайды
Джаз майда чакъгъан ханс кибик,
Сыйлы Сталиннъе джырла джазама
Онбеш джылы толгъан джаш кибик.
Мен онбеш джыл тергеб турама
Совет властда атыма,
Уруш болгъанлай мен да чыгъарыкъма
Бир джау келалмаз къатыма.
Мени сыйлы джуртума этген джырларым
Чырт да джетмейди кёлюме,
Джуртха ёшюн салгъан джаулары
Джибермем сыйлы джериме.
Кёб тенъизле кършалаб туралла
Мени джуртуму джагъасын,
Бизни партиябыз таба биледи
Къарт джырчыланы багъасын.
Колхозларыбыз кенъ джерле алыб,
Тюзледе сабан сюрелле
Стахановчула кёбден кёб болуб,
Этер ишлерин билелле.

Мюрзеу джыйыу

Кёбдю джыйылгъан мюрзеулени санлары,
Къуанчлы джашасын аны джыйгъанланы джанлары.
Зынтхы ашаб семиредиле маллары.
Кёб ишлерге юренедиле къоллары.
Айланыбды иги ишлерге аллары.
Джокъду аланы арыулары, талыулары,
Бу мюрзеуден ишлеген бары ашасын!
Мюрзеулени таза джыйдыргъан,
Кенъ амбарлагъа къуйдургъан,
Совет власть джашасын!
Ётмеклени эркин этдирген,
Малны игисин кютдюрген,
Сабанланы аламат битдирген,
Миллетлени барын бирикдирген,
Джашауну игисине джетдирген,
Совет власть джашасын!
Мюрзеуню ариу джыйыгъыз чиритмей;
Оноу этмегиз, акъылыгъыз бла бирикмей,
Сабанла иги битедиле,
Толу хайырларын берелле.
Барлакъланы тракторла сюрелле,
Сабанланы комбайнала оралла.
Бу джерлеге иелик этиб тургъанла
Бири къалмай тас болдула, къоралла.
Колхоз джашауду коммунизмге бардырлыкъ,
Хар бир кереклинъи табдырлыкъ.
Малланы кёбюн кютдюрюк,
Джерлени эркин сюрдюрюк.
Мюрзеуню къадалыб джыйыгъыз!
Олду бизни токъ джашатхан
Джашасын бизни Сталинибиз,
Колхоз джашауну джашнатхан!

Партиягъа

Мутхуз бетле джарыды
Джарыкъ джашаугъа къуана,
Сенсе сыйлы партия
Юлгю берген дунягъа.
Сени кючюнъ бла болгъанды
Колхозларыбыз маллыла,
Сенсе сыйлы партия
Кюнню тийирген дунягъа.
Эркинликни бергенсе
Унугъуб ёсген къоллагъа,
Сенсе сыйлы партия
Чыгъаргъан бизни дунягъа.
Ичибизден тас этгенсе
Джаннъан от чачыб джаулагъа,
Сенсе сыйлы партия
Хурмет берген дунягъа.
Джылы тийген кюнубюздю
Октябрь дейле атына,
Саулукъ берген уруннъанлагъа
Джашасын сыйлы партия!
Окъуу джашау ачханды
Джау чырагъыбыз бу Ленин!
Ишчилени бирикдирген
Джашасын миик Сталин!
Кёкледе ойнайд машина
Булутла аны ашыра,
Совет властны салырбыз
Саулай дуняны башына.
Буржуазияны чачарбыз
Хауагъа джолла ачабыз,
Бизге ёшюн салгъан джауланы
Тамыры бла къаблайбыз.

Пролетар къралны джауларын
Къызыл кюч бла чачарбыз,
Джуртубузну тегерегин
Биз тынъылы сакъларбыз.

Машинала ётдюрю
Миик тауланы башына,
Хар эркинликни къолгъа алыб
Салдынъ капиталны къашына.

Кёкде кёрюнмей учаргъа
Бизни инсан онъламаз,
Джер джюзюнде бир аскер
Къызыл Аскерни хорламаз.

Бизни алчы къурч наркомубуз
Джауланы артын къурутхан
Джашасын бизни партиябыз
Зорлукъланы къурутхан!

Ленинни накъут-налмаз сураты

Сталинибиз тамам толтурду
Ленинни этген муратын,
Микоян-Шахарда салдыла
Ленинни сынын-суратын.

Джарыкъ джашау ачдынъ
Накъут-налмаз джаннъанча,
Суратынъы биз алай кёребиз
Кесинъ сёлеше тургъанча.

Тутабыз сени этген законунъу
Белгилерибизни бегитиб,
Сени сыйлы суратынъ
Бютеу дуняны нюр этиб.

Джигит партия джуаблыды кеси
Хар иште алгъа барыргъа,
Адам улу бары джыйылыб келеди
Сенден тансыкъ алыргъа.

Биз зорлукъланы уруб уатханбыз
Эркинликни къолгъа тюшюрюб,
Мермер ташдан аны сарайы
Накъут-налмаз бла эшилиб.

Миик Сталинни башчылыгъыды
Къраллагъа кесин танытхан,
Сени кюн тийгенча джарыкъ суратынъды
Сау дуняны джарытхан.

Багъалыды сени бизге сёзлеринъ
Джюрек тамырдан джуукъду,
Сау дуняны башында
Колхоз джашау боллукъду.

Берчли къоллагъа къалыб кетерикди
Бютеу капиталны тоноуу,
Миллион джылладан узакъгъа джашасын
Ленинизмни оноуу!

Тохана юйледен къарады

Бир джер юйчюкде джашаем,
Тёгереди джаргам, джар болуб,
Алына арба кирмей эди
Аны арбазчыгъы тар болуб.

Мени атам ёлюб, анам асырады,
Кулаклагъа чебкен, джамчы этиб,
Кулакла сюрюу кютдюре эдиле
Мени да хакъсыз джалчы этиб.

Мен чаба, джорта арый эдим
Эки бутуму ат этиб,
Бел кёлтюрмейин ишлеем
Терим аркъамы тамчы этиб.

Къызыл байракъ ёрге тургъанлай
Джалын тончугъуму ташладым,
Эркинлик алыб джана, джашнай
Къуанч джырла эте башладым.

Чомарт партияны къурч къоллары
Бизге эркинликле юлешди,
Эшикни артында мугур болуб ёсген
Энди чыгъыб халкъгъа сёлешди.

Ачханы тархын танымай эдим
Окъутуб тарх танытды,
Джер гёзенчикден чыгъарыб мени
Тохана юйледен къаратды.

Атлыла ойнар арбазым энди,
Сарайыма салкъын ийилиб,
Керилиб джырла джазама тенъле
Терезеледен кюн тийиб.

Эркинликни башчысы партия
Кёргюздю бизге заукъну,
Джюреклерибизге тынчлыкъ кёргюзюб
Санларыбызгъа берди саулукъну.

Такъыр джашаудан бизни чыгъарды
Багъалы атабыз бу Ленин.
Аны осиятын тамам толтургъанды
Къурч большевик Сталин.

„Гулоч“

Джай айлада айланады Гулоч
Къойла къыйырында болуб къаранча,
Сау онбеш джылны болгъанды Гулоч^а
Кулакла къолуна барамта.

Гулоч таякъла этеди
Ариу джарашдырыб кириуге,
Гулоч бюгюлюб джюрюйдю
Эртден сайын сюрюуге.

Буз айраны, суукъ гырджыны
Джагъасында мелте тыджыны,
Къой манъыраса къобуб чабыу—
Олду аны маджалы.

Джай, кюз айлада Гулоч
Къойла къыйырында сир болуб,
Къыш да этеед стауатда гезет
Киимлери мелте кир болуб.

Сюрюу ызындан джюрюед Гулоч
Эки табаны ашалыб,

Гузаба ашаед зауаллы Гулоч
Бузлагъан гырджындан чачайыб.

Къойла къыйырында ол джазыкъ^ъ Гулоч
Къой юрксе дженъил биледи,
Эки инчигинде буз токъмакъла^{къ}гъа
Кулак кенъден къараб кюледи.

Къыш айлада джарлы Гулочну

Тону болмайын чебкени,

Санларын этди джел ауруу

Къыш аязгъа кебгени.

Гулоч турады къойла къыйырында^а
Билек джасдыкъгъа таяныб.

Юйюн унутханды джарлы Гулоч^а
Кулакны сёзюне ыйнаныб.

Къыш айлада джылкъыда джырлай
Усда болгъанед джырларгъа,
Аузу ариу, джюреги къаллы ед
Кулаклагъа, байлагъа.

Кулакда тюрсюз, ётюрюк
Кенъден сёлешед келтириб.
Ол Гулоч кютеди къойланы
Кесин саудан ёлтюрюб.

Мен билген кюн

Кёкде кюнню кёб джылланы сынадым,
Эртден, инъир хар заманда къарадым,
Сау дунягъа ол джарыкъны береди,
Халкъны барын бир бет бла кёреди.

* * *

Алай'а андан башхад мен билген Кюн,
Бир тукъум зат джабмайды аны юсюн.
Къайда барды андан сыйлы дуняда!
Кюнден да бек джарыкъ берген хар къайда!

* * *

Мен билген Кюн бек миикди кёкледен,
Оюму уа теренди тенъизледен,
Мен билген Кюн къатыды къурч тауладан,
Ол уллуду бу джер кибик джюзледен.

* * *

Олду бизни миикликге ёрлетген,
Ленин айтхан тюз джоллагъа юретген,
Олду бизни хорламлагъа талпытхан,
Кенъ джуртума къуат салыб джарытхан.

* * *

Олду джангъы законланы туудургъан,
Джуртубузда эгиликни джуудургъан,
Эркинликге салыр ючюн инсанны,
Барыр джерин тюз кёргюзтген хар джанны.

* * *

Олду бизде керек джерни эсгериб,
Хар къайда да онъсузлагъа эс бериб,
Танкаланы минъле бла тиздиртген,
Къурч аскерге халкъ джауъланы эздиртген.

Олду бизде умур этген джауланы,
Олду бизде данъыл этген тауланы,
Олду джерни мутхузлугъун къоратхан,
Олду алтын шахарланы орнатхан.

* * *

Хар джюрекге кесини аты синънъен,
Дуняда эм бек миикликге миннъен,
Халкъ ючюн аямагъан къарыуун-кючюн—
Сталиннъе атагъанма „Мен билген Кюн“.

1940 дж.

Призывникни джыры

Призывник деб аталгъанды атыма,
Мени сабий-джааш джылларым кетгенлей.
Къаршчы турлукъ келсин бери къатыма,
Башы чартлар бизге джуукъ джетгенлей.

П р и п е в: Чабханланы уатырбыз барысын,
Экинчиде алны бери бурмазча.
Бизни совет бачхабызны ичине,
Ала тонъуз хамхотларын урмазча.

Къылычдан джитид, къурчдан да къатыды
Тамбла мен барыб кирир аскерим,
„Къызыл Аскер“ аны сыйлы атыды,
Къуанады ол аскерге джюрегим.

П р и п е в.

Джаш санларым къаиш кибик илениб,
Хазырланыр джаула чабар джоллагъа,
Саутларым бары кючлю билениб,
Биз минербиз къурч темирден атлагъа.

П р и п е в.

Биз къуршалаб сууну, джерни, хауаны,
Хар къайда да ётгюр блуб джюрюрбюз,
Бирин къоймай бизге къаршчы джауланы
Джер къарнына кёз кёрмезге сюрюрбюз.

Припев.

Джарашыурукъ излеб тургъан джолубуз
Къазауатны узакъ созмай къалдырыр.
Хорламлада чыныкъгъан берч къолубуз,
Джер юсюне къызыл байракъ салдырыр.

П р и п е в.

Къанлыланы бизге къаршчы ишлери
Ёмюрюнде тигилмезча сёгюлор,
Ол джауланы къабан тишча тишлери
Алларына умур болуб тёгюлор.

П р и п е в.

Таулу къыз

Мен таулу къзем,
Мутхуз джулдузем,
Къарлы, тик таулада джашаем,
Башха болмайын,
Тюзлюк тамбайын,
Тубан джабхан айгъа ушаем.

Бир джарыкъ кёрмей,
Джыладым бёлмей,
Аны уа киши сан этмеди.
Быллай зорлукъда
Джашау тарлыкъда,
Бир къыз муратына джетмеди.

Бердиле эрге,
Салдыла кёрге,
Ачыулукъ дунясын чайнадым.
Джашауум болмай,
Ашауум болмай,
Ачыудан къазанча къайнадым.

Ма бу кёзюде,
Зорлукъ чегиуде,
„Большевикле“ деб тауш келди.
Ала джетдиле,
Тюзлюк этдиле,
Эски, чирик джашау да ёлдю.

Келген кюнюнден
Айтхан сёзюнден,
Ишчини, еллини джокълалла:
„Кир джол кетмейин,
Тюзлюк этмейин,
Бир амал джокъду“ деб, тохдалла.

Зорлукъ ташайды.
Тамам ушайды,
Кюн тииб эриген бузлагъа.
Эркинлик келди
Школ берилди,
Биз насыблы таулу къызлагъа.

Окъургъа бардым,
Кѣб билим алдым,
Джарыкълыкъ дуняны бердиле.
Тубан чачылды,
Кѣзюм ачылды,
Мени адам кибик кѣрдюле.

Чыкъды кенъ ашау,
Нѣгерлик джашау,
Тюзлюк джашаугъа мен да кирдим.
Зорлукъ кетмейин,
Тюзлюк этмейин,
Джашау тюзелмезлигин билдим.

Ма энди джаным,
Тюйюлген саным,
Тамам рахатлыкъда къаллыкъды.
Ишлеб, урунуб,
Кенъ джашау къуруб
Хар ким да хакъын тюз аллыкъды

Хасанны тулпарларына

Бирден туруб, джаугъа къаршчы бардыгъыз,
Ёхдемликде ётгюрлениб биргелей,
Джау аскерни усдукгулай чачдыгъыз,
Саутланыб, ичлерине киргенлей.

Гюрюлдейле къурч моторла, баралла
Къанлы джауну теббесинде къатханлай,
Юслерине къоргъашынла джауалла,
Джайгъы кюнде, къаты бузла джаугъанлай.

Кюнню кёзюн джабар кибиб кёблениб,
Илячинле булутлагъа ёрлелле,

Тюблеринде къанлы джаула теблениб:

„Джер тешик“—деб, излелле да, кёрмелле.

Танкала да бара элле улугъанлай,
Таш-тау, тоб да тыялмады алларын;
Къаршчыланыб штыкланы бургъанлай,
Аулалла Хасан кёлню джагъаларын.

„Алгъа-а!“ деб, команда берилгенлей,

Ол фашистле джан дыгалас этдиле,

Ала сизни ёхдем къобуб кёргенлей,

Къушдан къачхан къоян кибиб кетдиле.

Джокъду сизге тенълик этер бир аскер
Кёкде, сууда, джерде хар къайда да,
Сизге къаршчы келгенден джууулур джер,
Хорлагъансыз урушланы барында да.

Бирден туруб, джаугъа къаршчы бардыгъыз,

Ёхдемликде ётгюр туруб биргелей,

Джау аскерни усдукгулай чачдыгъыз

Саутланыб ичлерине киргенлей.

1938 джыл, октябрь.

Испан кызычыкъ

Басындырыб къара булутланы,
Миик кекден къаралыб бузму джауаед,
Къалтыратыб таракъ-таракъ тауланы,
Ол сабанны, биченликними ураед.
Дуняны сасытыб, гюрюлдеген неед?
Джайда кибик кек кюкюрегенми этеед?
Чунъурла не ючюн къандан толгъанелле,
Кекден джанъур орнуна къанмы джауаед?
Огъай миик кекден джаумаед буз да,
Кек да кюкюреед ол кюнледе
Артыкъ ол кюн джаумаед къан
Джаумагъаныча емюрлюкде.
Алай'а испан халкъда рахат элдеде,
Миик булутланы башларындан,
Джауаед къоргъашын окъла буздан къаты,
Тюрлю-тюрлю къанлы саутланы барындан
Чыкгъан таушну болмаед арты.
Сабыр болду, тохдады гюрюлдеу,
Занъырдагъаны да битди къаяланы
Тобдан, окъдан чыкгъан чарсланы,
Басханына джел да эталмад миндеу.
Суугъа баргъан къабланнъанды суу ызында,
Джолда джюрюген джыгъылгъанды джолда,
Кимни буту, кимни къолу кетгенди,
Кимни бели, кимни башы эзилгенди.
Ким анда сарнай, ким мында ынычхай,
Бир-бирин таныгъан болмай,
Учсуз, къыйырсыз кек болду шынкъартла,
Булутлагъа джете турду созакъла.
Къалын чегетге ёртен тюшгенлей,
Джанадыла адамла, чыракъ дюкгючлей,
Элни аллы кюзлюкле мыдахланыб,

Шуулдай элле ары-бери чайкыала,
Кюн бетде да саргъалгъан дуббурла,
Салкъын элле тургъан кибик сагъышланыб,
Баргъан суу да джыламукуъча тёнъерей,
Саркъа эди къан къатыш биргелей.
Башы-ёзенден башлаб эл къуршаланыб,
Къанлы джаула тура элле сюнъюлей.
Эл къымсыз болду, чыкъмайды тауш,
Анда мында иесиз итле юрелле,
Кёб болмай сан-сан ийнекле
Кюйген бузоуларына ёкюрелле.
Къанлы джауну аллын сакълаб урурча
Ол кюн элде аскер джогъед къаршчы турурча,
Джакъсыз къалгъан онъсуз элни аулаб барын,
Ортасына салдыла штабларын
Халкъны ачы джауу—къанлыла,
Сюрюу болуб айлангъанча джаллыла.
Джайылалла, юйден юйге чабалла,
Къарт-джаш деб, айырмай кёргенлерин,
Кеслерине къаздырыб кёрлерин,
Ойнагъанча, уруб башлырын алалла.
Бир келбетли джаш къатын джатаед сойланыб,
Тийгенед кёкюрегинден къоргъашын,
Сагъыш этсенъ аны ишине ойлашыб,
Къанлы тоб да сасытханед башын,
Ура эд джюреги, тебед къаны
Ичин тартыб, узакъ ахсынад,
Ала кёзлеринден кёз суулары тёнъерей,
Атылгъанды къан арбазны кенъине,
„Не болсакъ да болайыкъ биргелей.“—
Деб сугъаед къызчыгъын этегине-дженъине.
Снюч джылы толу джетиб, гокга хансча,
Аны бурма чачлы, сары баш къызчыгъы,
Ой. ол бир сеирлигед, ай тийгенча,
Баред онъ бутунда аны да джарасы,
Ол джарадан агъаед къызыл къаны,
Аягъы басхан джерни къандан толтуруб,
Къолунда болса джиберирча джаны,
Нюрлю бетин джыламукуъдан джуудуруб,
Анасы къойнуна къысаед аны,

Арт тылпыуумда алайым деб, тансыгъымы.
Къызчыгъ'а айта эд: „Анам, джокъмуд къарыуунъ
Илячин санларынъы сюерге?
Джюрегими чанчдырад осалгъа барыууиъ,
Къобмазчамы сойланнъанса джерге?“
Анасы уа ёрге да къобалмай,
Къобхан огъай эсин да джыялмай,
Джан дыгаласда сандыракъ этед,
Ол джау аскерге ёхдемленед...
Бир-бирде эрин эсге тюшюреед:
— Къайры кетди? Нек келмейд жан нёгерим?
Унутубму къойгъанды антлы тенъим?
Кимге силкеди ол кылкъыярын?
Джауланы аты сагъынылгъан джерде,
Сюймеед аны къынына джыярын,
Табылмады манъа керекли кюнде...
Суусабдан ёлеме, суу-суу!
Кюйдюм-кюйдюм, чыдаялмайма—
Былаймыды ау'ругъаннъа болушуу'—
Деб, къызчыгъына анасы айтаед.
— „Анам, къалай этейим, джукъ табмайма,
Къуругъанды, джокъду, бу джуртда мылы:
Хар зат кетгенди бизден кери,
Юйюбюзде джукъ къалмай, кюйгенди бары,
Бутум джибермейд узакъ джары“—
Деб, анасына къызы таралаед.
Экисини да къына кибики эринлери,
Мор болгъанед, къаралгъанед,
Къургъакъсыгъанед аузлары да.
Не келсин джогъед бары джерлери,
Киши табылмады къатларында.
Алай эте ол къатынны тили тутулду,
Ту'ура дуняны ташлар сагъатында да
Къызчыгъына къатханлай, кёзлери джумулду...
Сабий къызчыкъ суукъ ёлюк бла къалды,
Ол, ёлюкню кёкрегине сойланды,
Къаты къысды, къучакълады бойнундан,
Кюе тургъан бетин суукъ бетге къаблаб,
Таннъа дери турду, чыкъмады къойнундан.
Кёз суулары ырхы этди бетчигин,

Таралаед тутуб кёкрекчигин,
Бир кѳоба эд да баш джанына келеед,
Бир аякѳ джанында олтураед,
Бир келиб джанѳыдан кѳучакѳлаед,
Андан кесин алалмаед.
Эртденинде бири келди бу арбазѳа
Кѳарт, джаш айырмай, джаны саѳну сермей...
Ол артыкѳсыз да ал бермей кѳалѳганлагѳа,
Тешикден чыѳѳыб келген уѳ джыланлай.
Келир-келмез, ол, ол кѳызчыкѳны эследи,
„Айт сен не адамны кѳызыса?“ — деди.
Кѳызчыкѳ кѳоркѳмай, джуаб этди сорѳанына,
Мизни тыкѳѳанча аны кѳулагѳына:
— „Испан халкѳны керти джашыны кѳызыма,
Мени атам республикан аскердеди,
Ма бу да мени табхан анамды,
Сизге джаулуку этгенд бюѳюннѳе дери,
Бюѳюн ѳлгенд сизни кѳолугѳуздан,
Аны канын атам алыр барыѳѳыздан,
Ол кѳб джаѳну бойнун кесгенди,
Джаугѳа джаулуку эте юреннѳенди“.
Кѳызчыкѳны сѳзю тийгенинден ачы,
Аны кѳашы-башы тѳюѳюлдю,
Кирпиленди башыны чачы,
Кѳбдю ол, динѳиз кибику юрѳюлдю.
Чыкѳырдатды, ачыѳуланыб тишлерин,
Сѳзю чыкѳмай, кѳалтыратды эринлерин,
Ол уу кѳолун узата келиб эрлей,
Кѳызчыкѳны бутундан тутуб силкгенлей,
Барыб тийди таш кѳатыш кѳаты джерге,
Кѳлге кирген кибику батды сууку терге...
Эсин ташлаб, иги кесек турду,
Аны бла да джаѳну кѳлю кѳанмай,
Талай кере табаны бла да урду.
Ол уу тырнаѳын сабийге ачы узата,
Туурайым деб бычаѳын алѳганлай,
Олсаѳгатда берилди кѳуугунла:
„Ишексиз джетди“ деб, республикачыла,
Кѳайѳѳы кирди джаугѳа, унутду бычаѳын.
Тас этди ол, уѳ бетинде кѳара кѳанын,

Къычыръыкъ, сыйыт, хахай, къуугъун тебреди,
Дуня кѣк кюкюрегенча гюрюлдеди.
Учсуз, къыйырсыз тобла, пулемѣтла
Джел къатыш кѣлген бузча джауалла,
Эл башында темир къушла учалла.
Ол джау да балыкъча къалтырай тебреди,
Бек къоркгъандан тесукъа этди, батды терге,
Ёрге тутуб тургъан бычагъын
Къолу кѣлтюралмай джиберди джерге.
Ол халиде тургъанлай, къызыб келген окъ
Тийди туура къолтугъуну джанындан,
Тѣгерекге урчукъча айландырыб,
Къаблады къызаргъан джерге баурундан.
Къычырыкъ, сыйыт хахай, къуугъун этди,
Не кюрешсе да ёрге къобалмады.
Ары-бери силкинди, болалмады,
Къызчыкъ алыб алтын бычагъын аны,
Чанчакълады къанъсый тургъан къаллыны
Кирди республика аскер,
Джау аскерни учхун эте алайгъа.
Боялды джауу къанындан къара джер,
Келди къызчыкъны атасы арбазгъа.
Турад сюйген тенъи сойланыб,
Къутас чачы зыгъыр къанъа боялыб.
Джау да джата эд бир джанында,
Окъ тийген къабан кибик, сойланыб,
Аны бычагъы да кесини бойнунда,
Къызчыкъ да анасыны къойнунда,
Бет тюрсюню, танылмазча, исси къандан,
Кѣзчюклерин чыракъ ииб сагъышдан.
Экиси кѣрдюле бир-бирлерин
Танымай ата баласын, бала атасын,
Айталмазча кирдиле бир халгъа.
Джыламукъдан толтуруб кѣзлерин,
Чабды къызчыкъ атасын къучакъларгъа.
Ол атасына не халда тюбегенин
Айтыр кибик джеталмайды тилим...
Мыдахлыкъда къан джыламукъ тѣкгенин
Муну окъугъан мен айтмасам да билир...
Дарийлеге чырмалла да аны,

Салдыла элде кърнаш къабырлагъа,
Алай'а мыдахлыкъ келмед алагъа,
Къазауатха талпый эди къаны
Сора урушха деб буйрукъ берилгенлей
Джолгъа хазырландырыб эрлей
Айтды атасы къызчыгъына:
— „Мен ант этгенме ёмюрюмю узагъына,
Джаулары ахыр кюню джетгинчи,
Къылычымы салмазгъа деб къынына,
Къанымы арт тамчысы битгинчин,
Баш джаллатыб къайтмазгъа деб ызыма.
Хайда, бар сен СССР-ге къонакъса.
Олду саулай ма бу джерни джюреги,
Бир замангъа сыйлы джуртда къаллыкъса,
Кюнню туюбу кенъ дуняда хайырланлыкъса...
Анда джашайд Ленинни суйген негери,
Саулай джуртну джылтыратхан нюрю;
Анда кишиге джетмейд ёксюзлюк кюню“,
Деди да къызчыгъына билдирди.
Ол хазырланыб, атлангъан сагъатда,
Салкъын бети джарыкъланыб ышараед.
Тюшмейин атасыны къойнундан,
Къолчуклары алмай бойнундан
Джылы джыламукъла тёнъеретеед.
Алай эте кёзю къарай атасына,
Къол силке кемеге миннъенди,
Анасыны къабырына салам ие,
Ёксюзлюк болмагъан джуртха келгенди.
Эркинлик джашнайд джаш джюрегинде,
Къуанчланыб галстук тагъады,
Кюнден кюннъе гокга ханслай чагъады,
Атасы уа антын багъалы кёргенди,
Ёхдем джюрюгенди уруш боранлада,
Эм ахыры джигитликде ёлгенди,
Сатлыкълагъа кършчы толкъунлада.

Микоян-Шахар

Октябрны сен багъалы джашыса,
Тау эллени ортасында орналыб,
Къарачайда джангъы джолну башыса,
Хар бир ишинь сегюлмезча къуралыб.

Тау тубюнде ариу тюзню толтуруб,
Мутхуз джерни шыбыла бла джарытдынъ
Джарыкъ джолда къуач бла олтуруб,
Кёргенлеге сен кесингъи танытдынъ.

Джылтырагъан миик, уллу къалала
Кюн джанына терезеле керилиб,
Тюрлю-тюрлю окъуу юйле, школла
Джуртубузгъа окъуу, билим берилиб.

Орамларынь джасаналла джарашыб
Къарагъанны кёзю къамарча,
Класс джаула, терс иннетде къарашыб,
Кезлеринден къан джыламукъ тамарча.

Ариу иис этген салкъын терекле,
Бутакълары тёрт джанына джайылыб,
Байлыкъды бир башы болгъан чегетле,
Этеклерин сени юсюнден къайырыб.

Кюмюш кибик сеир ариу сууларынь,
Атлам сайын джангъы киим киелле.
Мингъи тауну накъут налмаз таулары
Былай айтыб сангъа салам ниелле:

— Термилебиз сени юсюнге барыргъа
Басдырылыб мындан кёбню туралмай,
Джангъы джолгъа биз да къанат салыргъа
Ашыгъабыз джюрегибиз чыдамай.

Джете кирсин темир джол ичибизге,
Биз да халкъгъа ачайыкъ кёзюбюзню.

Сеир болуб кӳалырса кӳчӳбюзге,
Эс ииб аныласанъ сӳзӳбюзню.

Бизде барды саулай халкӳгӳа джарарыкӳ,
Сӳйгенинӳи кӳызгӳанмайын берирбиз.
Сенсе бизге ие болуб кӳарарыкӳ'
Алай этсенъ, биз да сени кӳерирбиз.

Айтчы энди, сен, келюнъе келгенни!
Келечиме не десенъ да айтырма.
Кӳлтюрт сыйын санӳа сауӳгӳа бергенни,
Мен да барыб хапар айтыб кӳайтырма.

— Айхай-айхай айтайым келюмдегин,
Бюгюн сенден бир затымы джашырмам.
Бириси да кетмейди джюрегимден,
Энди алай кӳб заманны ашырмам.

Сагӳыш этсенъ, бек сабийме эм джашма
Кӳб болмайды мен дунягӳа туугӳанлы,
Ол таулагӳа кӳурч кибиб кӳадау ташма,
Джаш болсам да былай ёсӳб баргӳанлы.

Кӳб билеме ол Кавказны халисин,
Артыкӳсыз да кесибизде тауланы.
Хазырлайма мен кӳчӳюю барысын,
Джарылырча джюреклери джауланы.

Унутмайма, бек эсимде турады,
Андан мермер, алтын, кӳмюш алыргӳа.
Мени ием анӳа план кӳурады,
Амал джокӳду аны этмей кӳалыргӳа.

Джашырылгӳан хазналары табарча
Техниканы мен таулагӳа саллыкӳма.
Заводладан этеклерин джабарча
Узаймайын мен кӳолума аллыкӳма.

Тауну тӳбюн буруу бла тешерме,
Ёзенлерин темир джолдан алдырыб.
Керек джерге шахар юйле тӳшерме,
Барысына ишчи кӳчню салдырыб.

Сентябрны биринде

Сентябрны биринде,
Окъуу джылны кюнюнде,
Ортденинде,
Хар сабийни,
Китаблары,
Тетрадлары,
Къолтугъунда,
Сумкасында,
Барысы къуаналла,
Школлагъа баралла.

* *
*

Сентябрны биринде,
Окъуу джылны кюнюнде,
Хурзук эльде,
Ташкёпюрде,
Къарданикде,
Джёгетейде,
Тебердиде,
Хар бир джерде,
— Джашчыкъла да,
Къызчыкъла да.
Барысы къуаналла,
Школлагъа баралла.

* *
*

Сентябрны биринде,
Окъуу джылны кюнюнде,
Школланы,
Классланы,
Эшиклери
Ачылгъанды,
Кенъ аланы,
Сабий болгъан—
— Барысы къуаналла
Школлагъа баралла.

Кёк кишиу

Отджагъада кёк кишдик
Кёлтюреди аягын.
Бир арада кёз джума
Къашыйды ол джаягъын.

Шыбырдагъан эшитсе,
Сескекленед сагъаяд.
Сют табса, бек ичеди
Заукъ этед, тогъаяд.

Джыйгъыч табха къоймайды
Тегерекни аулайды,
Хыны этсенъ кишиуну
Ёёлю къалад джаулайды.

Мияу эте, мурулдай
Тыбыр артха киреди,
Чычхан болгъан тешикни
Ызлайды, ол биледи.

Гёзен таба ычхынса,
Эринлерин джалайды,
Бир бирде уа кёк кишиу
От джагъадан къарайды.

Дерс окъумай эринчек
Кишиу бла ойнайды,
Тохдау болмай хар къуру
Ёрге, энишге чынъайды.

Кишиу айтады анъа
Заманынъы бош ийме,
Окъу, бил дерслеринъи,
Тынчлыкъ бер, меннъе тийме.

Бизни таула

Ол таулада кёрюрге
Сюрюу-сюрюу малланы,
Ариу битген сюзюлюб
Нызыланы, талланы.

Ол таулада кёрюрге
Шоркзулдагъан сууланы
Джитилеге таяныб
Маралланы, бууланы.

Ол таулада кёрюрге
Къанъа-къанъа бузланы,
Чыртда инсан ётмеген
Бек терен бугъойланы

Ол таулада кёрюрге
Джитилени, чатланы,
Этеклери табада
Кёмюр чыкыгъан къатланы.

Ол таулада кёрюрге
Къоргъашын, туч ёзекле,
Мюлкге къарыу, кюч берген
Алтын, кюмюш, кесекле.

Ёзенлери, чатлары
Айырылыб башхады,
Бир-бир хамхот джерлери
Джукъ битмеген къашхады.

Бу тауланы ичлери
Хар байлыкъны анасыд,
Ичиндеги халкълары
Малчылыкъны къаласыд.

Сагъыш этиб къарасанъ,
Кёбдю аланы байлыгъы,

Бийчесынла, Маркъала—
Малчылыкъны джайлыгъыд.

Сагъыш этиб къарасанъ,
Рудник, шахта кёрюрге,
Социалист таулагъа
Тамам кёлню берирсе.

Ол тауланы джеллери
Салкъын-салкъын къагъалла,
Шоркъулдашыб суулары
Ёзенлеге агъалла.

Ол тауланы хауасы
Сакъатлагъа джарайды,
Тюрлю гара суулары
Этеклерин тарайды.

Бу тауланы этегине
Джанъы шахар олтургъанд,
Белек джылны ичинде
Кёк баш юйден толтургъад.

Бу байлыкъла бары да
Джасандыра тауланы,
Кюйдюреди къансытыб,
Тушманланы, джауланы.

Тору атым

Бедеу сыртлы, бөгек джюрекли тору атым,
Къыргъый санлы, джохар джаллы хора атым,
Мени джанымдан эсе да багъалы кѣрген
Дюлдюр атым, ашхы малса, туура огъурлу хайуанса,
Ишчи-Элли Къызыл Аскерге ат ёсдрген,
Къарачайны Сталин атлы ат заводунда туугъанса.

Таза къанлы, субай санлы, бек чабыучу
Инъилиз аджир атанъды,
Тарпан кирик, бек чыдамлы, ташсынмаучу
Къарачай байтал ананъды.

Джарыкъ кѣллю, сыркыу санлы, камсык тайчыкъ,
Джуддуз къашхалы, къан торучукъ, акътуякъчыкъ,
Минъи-Тауну кѣк бузларындан саркъгъан,
Къулакъладан кѣмюклениб бѣркюб акъгъан,
Езенлеге шуулдашыб, чабыб эннъен,
Асыры ариудан тюб ташлары кѣрюннъен,
Таза, чокъуракъ сууладан ичгенсе,
Мал айнытхан Бийчесын джайлыкълада,
Аяз къакъгъан ариу, салкъын сыртлада,
Гымыш гелеу, солум кырдыкны отлаб,
Къуйругъунъу къалач этиб, сен, дыбыртлаб,
Ананъы тегерегине чабыб, ойнаб,
Сокъур чибин къабмагъанлай ёсгенсе.

Иги ишлеб, орден бла саугъаланнъан,
Ишин билген, мал халиге усда болгъан,
Кѣб сынагъан, кѣбню кѣрген джигер малчы,
Комсомолец-стахановец джылкычы,
Эркелетиб, сылаб-сыйпаб ёсдюргенди,
Толу ышаныб, да деген мал боллугъунъа
Джан аурутуб къарагъанды, ат этгенди,
Комсомолну джыйырманчы джыллыгъына
Къызыл Аскерге саугъагъа бергенди.

Хар кюн сайын къарасууда джуама,
Кир къакъдырмай сюрткюч ала сыйпайма,
Сылаб-сыйпаб джаулукъ бла сюртеме,
Эртден-инъир санъа суу ичиреме,
Эркелетиб ат оруннъа тагъама,
Джем ашатыб, зынтхы бла багъама.

Тюгюнъ- джамынъ, джохар кибиб, сыланыбды.
Ат керегинъ алтын бла джасалыбды,
Не кесек да бир джеринъи ашатмазма, кѣбдюрмезме,
Бедеу сыртынъа джаурну не болгъанын кѣргюзмезме.

Дюлдюр атым, сен тулпарса, тарпанса-
Таджал кибиб, чыныкъгъанса, къатханса.
Джокъду сени ырахынынъ, сакъатынъ,
Керпеслениб учунаса, кефлид сени къуатынъ,
Адам къараб тоймаз кибиб, кемсиз ариуд сыфатынъ.
Джокъду сени хылеулюгюнъ, алдаулугъунъ,
Джокъду сени гебенлигинъ, джалкъаулугъунъ—
Уакъ-уакъ мине, тюше ариу джарау этгенме,
Секирирге, тѣртгюллерге—хар бир затха юретгенме.

Къамчи уругъа санъа кѣзюм къыймайды,
Не тукъумда сени буруу тыймайды,
Агъаз кибиб, индекледен, хуналадан
Сен шын туруб секирирсе, чынъарса,
Ешюн бла уруб, джауу аллыбыздан
Чортлатырса, узакъ джары быргъарса.

Суугъа кирсенъ, сен, чабакъ кибиб, джюзерсе,
Джерде чабанъ, садакъ окъча, сюзюлесе,
Тѣртгюллесенъ, аякъларынъ джетмей бараса,
Къурч наллынъ джилтин этиб, от чагъалла,
Кудаланы, чаукалача, кѣкге-кѣкге чыгъаралла.
Езен тубанча, кѣк букъуну, къобарса,
Тулпар ёшюнюнъ, озгъун къарыуунъ бла
Уюб тургъан, шош хауаны джараса,
Бурунунъдан чыкыгъан тылпыуунъ бла
Кѣкде айны, булут кибиб, джабаса,

Темир къушла кѣкге чыгыб бурулсала,
Индекледе пулемѣтла къурулсала,
Къурмач кибиб, буз ургъанча, къуюлсала,

Элия ургъанча, газ бомбала атылсала,
Джауну кёкге тютюн этиб чыгъарсала,
Даурбазла дженъил-дженъил къагъылсала,
Джюреклени учундуруб эм талпытыб,
Джарыкъ джырла бир ауздан согъулгъанлай,
Джерни, кёкню титиретиб, къалтыратыб,
Аур тобла бирден джаныб атылгъанлай,
Эки кёзюнъ чолпанлача, джанарла,
Джел ургъанны джыйлагъан джугъутурлай,
Къулакъларынъ ёрге-ёрге турурла,
Къаяланы, ёзенлени занъырдатыб,
Къонъурауча, тауш этиб кишнерсе,
Ерге-энишге тесукъа этиб тебсерсе,
Къатыаузса—джюгеннъе урушурса,
Санъа къанат битер, сен учунурса,
Ашыкъгъандан пырх-чырх этиб джер къазарса.

Къазауатха биз хар минутда хазырбыз,
Къурч къылычларыбызны джити билеб,
Фашист итле—бизни къаллы джауларыбыз
Не кесек да чеклерибизге тийгенлей,
„Атларыгъызгъа минигиз, джашла!“—деб,
Ворошилов джолдаш команда бергенлей:
Секириб къобуб, мен къаты урушха тебрерме,
Алтынланнъан ат керегими тартыб алыб,
Окъа къайылгъан кёбчегими юсюнъе салыб,
Джулдуз къашхалы, тору атым, сени джерлерме,
Кюмюш тегерекле къара джамчымы,
Алтын окъа чохлу акъ башлыгъымы,
Сермеб алыб, мен къанджыгъама къысарма,
Къурч ёзенъиге аягъымы илиндириб,
Талчыкъмагъан туу белинъе чынъаб миниб,
Джауну уругъа, сары илячинлей учарма,

Къурч кылычым

Кылкыярым, джандан суйген къурч кылычым,
Сени бла биргеди, шохум, мени антым;
Джандан татлы харамлыкъсыз халал тенъим,
Эм ышанъылы алдаулукъсуз джёнъерим.
Хар кюн сыйын салыб—сыйпаб джау сюртеме,
Къучакълайма, инакълайма, эркелетеме,
Сен суукъ темиринъи убба этеме.
Сен туугъанса Урал Таулары ётгюр кёкюрегинде,
Уллу Уралны магнит темири,
Сени биширгенди таушулу Донбассны от джюрегинден
Къазылыб алыннъан къара ташкёмюрю.
Кёб сынагъан халиге усда къарт ишчини,
Эбге тюшген джигер, ётгюр темирчини
Кёбню кёрген синъирли кючден толу,
Джарау болгъан, чыныкъгъан чемер къолу
Бычакъ заводда зынъырдаукъ къурчну алыб,
Не къарыуунда аямайын къадалыб,
Джан аурутуб эм кёл ашаб джазгъанды;
Джер тюбюнден боркъулдаб чыкыгъан
Тау къарасууну асыры суукъдан
Къол тёзмеген мыйыгъа чабхан,
Чокъуракъ сууунда къатдыргъанды.
Уллу индишни хыршысына,
Къаранкентни къайрагъына
Къамамазлыкъ къурч аузунъу билегенме,
Махдаулу Мүштну билеуюне тутханма;
Сени силке, сени ойната санларымы
Джарау этиб, къаиш кибик, илегенме,
Ата джуртну кёб къаллысын—тушманларымы
Сени бла джер башындан къурутхинма.
Къара джохар сахдияндан ишленнъенди кынынъ,
Джылтыраукъ пил сюекден сени сабынъ

Кече джаугъан джанъы къарча, агъарды,
Джая белинъ билеу джыланча, чулгъанады.
Къурч къылычым, инан сени ёмрюнъе:
Кюмюш кибик, джылтырагъан темиринъе,
Не кесек да букъу ышан къондурмам,
Тырнакъ къара бир тот не кир къакъдырмам.

Къабыргъанъа кюнню алтын таягъы тийсе,
Джанъкъылыча, джылтырарса, джашнарса,
Тулпар иенъи деу къолу, сени силксе,
Алтын кюренли от тогъайла сызарса.

Джуртха чабхан, кир иннетли джау къаумгъа
Шыбыла отча, чартлаб сыхъсанъ, сен къынынъдан,
Эс ташларла, алгъасаб кёзлери къамар,
Джашнай тургъан ханслы тюзге, къызгъан къумгъа
Къабыргъанъда узун баргъан къырыгъынъдан
Темиринъи джууб—джууб къан тамар.

Сюлпюгюр аўзунъ туўрар джуртха чабханланы,
Букъулу джолну тамгъа этиб, къан бюркер,
Ачы джауну дерт къайнагъан къызыл къаны,
От тенъизча, боркъулдар, бёркер.

Сослан къалалы,
Мермер тоханалы
Социалист шахарларыбыз,
Алтынча саргъалгъан,
Тенъизча, чайкъалгъан
Колхоз сабанларыбыз,
Къатапа кюйюзча, юсюн джасагъан
Къыйырсыз—учсуз уллу джерибизни айбат тюрсюнюн
Бир урушну да къаты бораны бузмаз,
Социалист джуртубузну джарыкъ тийген,
джазгъы кюнюн

Бир булут да, бир тубан да мутхузламаз.

Волганы, Донну, Къобанны чокъуракъ сууундан
Ёмюрде да бир буржуй да ичалмаз,
Чегибизни чыбчыкъ ётмез темир бурууундан
Бир фашист да тонъуз хамхотун сугъалмаз.
Къаллы джауну мутхуз кючюню ачы ууундан
Джуртубузну ышара тургъан чырайлы келбети
Бир заманда да муалланмаз, къаралмаз,

Алтын кибик, саргъалыб бишген татлы кѣгети
Ёмюрде да джауларыбызгъа аш болмаз.

Къылкъыярым, сен Урал таулары къурч магнити—

Мен ата джуртну аслан кѣллю таукел джигити,

Бир джуртну да тар ѳзени, къарангъы чегети

Бизден къутхармаз Муссолини джииргенилген

эгетин,

Чемберленни джаныуар тюрсюнлю къутсуз—

бандитин—

Джабба-джангъыз бир джау къралны къаллы

фашистин.

Джокъду сени бир джерингъе белеуюютюн, къыяунъ,

Джокъду сени къурч аузунгъа не кесек да къылаунъ.

Джокъду сени ата джуртну къаллысына—

Бандитлени, фашистлени барысына

Джазыкъсыныунъ, хатер салыунъ не аяунъ—

Сау къутулмаз сенден сынгар бир джаум.

Совет джурт

Саудан джерни тебрэндиргенд
Оракъ, чёгюч.

Ишчи, элли бир акъылда

— Хорланмаз кюч.

Джюрекдени башха тюрлю

Къурду джашау,

Унутулду джыламукъ бла

Азыкъ ашау.

Урунъаннъа кюн тийирген

Ленин эди,

Хар ишчини ол бир суйген

Теньи эди.

Ленин кетиб, иши къалды

Джюзге, минънъе,

Бизни ол аманат этгенд

Сталиннъе.

Къуанчлыды Совет джуртну

Уллу ёсгени,

Къызыл джудуз, оракъ, чёгюч,

Кёрсенъ—эни.

Бизде джашайд эки джюзге

Джуукъ миллет,

Совет джуртну хорланмазын

Дуня билед.

Тик къаяла, бузлу таула

— Анъа силдемд,

Аны аллына ким озалыр,

Айтчын билген?!

Кёб джылланы джукълаб тургъан

Джерни бютеуден,

Олду джанъыз кюннъе

Тебрэндирген.

Совет джуртха джай, къыш
Джокъду ёсер ючюн,
Ол танытад джауларына
Ётгюр кючюн.

Ол тюлмюдю тюшюбюзню
Тюн этген да,
Ол тюлмюдю хорлаб
Бюгюннъе джетген да...

Бютеуден джерни джарытыр
Оракъ, чёгюч
Ишчи, элли бир акъылда
— Хорланмаз кюч.

Кечим этмей къаллы джаугъа
Къаршчылыгъы,
Хорлагъанды
Сталинни башчылыгъы.

Летчикле

Шош, сабыр хауаны кёкде
Къурч айланджюк тарайды,
Эркин джуртха нюрюн тёге
Кюн ышарыб къарайды.

Совет джуртну ёхдем джашлары,
Махданад сизни бла халкъ.
Биз ишлерге артыкъ ачылабыз
Къайда да сизни сагъынсакъ,

Сиз сакълайсыз джерде, кёкде,
Насыблы джуртда хар чекни,
Ётгюр джюрекле, къуанчлы бетле
Таныхалла бизни лётчикни.

Совет лётчикле эшитдиригиз
Эркин джуртда ётгюр таушну,
Батырлыкъ бла хорлайсыз,
Тауну, сууну, аушну.

Эркин кёкню илячинлери,
Алгъышлайды сизни халкъыгъыз,
Ышаралла къартлагъа дери,
Хорлам бла чыкъса атыгъыз.

Узакъ северде кюрт, бузла,
Суукъ Сибирде буз таула,
Лётчиклеге силдем болмайла
Ёшюн уруш этген джаула.

Къанлы кюнде къанатым

Кюн кысылыб батаргъа
Тауланы басды салкъын,
Уллу къуанч хапаргъа
Джыйылгъанды кыыз, къатын.

— Къарачыгъыз къартлагъа...

Ёрге тутуб башларын,
Ата джуртну сакъларгъа
Ашыралла джашларын.

Машинала тебрейле,
Минедиле ашыгъыш...
Тёгерекден бирчалай
Эшитиледи джыр, алгъыш.

Туурамдады Айшатчыкъ
Кеталмайды къатымдан,
Билдиреди ол ачыкъ
Суймекликни хакъындан...

Джити къарады манъа,
Айталмады сёзлерин,
Эринлери къалтыраб,
Суудан толду кёзлери.

— Кёлтюрмейди джюрегим

Къайтырмыса...—деди ол

Сенден энди тилерим:

Эркишисе, джигит бол.

Уруш кыйын болса да
Таукел силкин аллынъа,
Аузунъ къандан толса да
Айтма—деди—къаллынъа.

Къоркъма, Айшатчыкъ, джаугъа

Джау болурма, къамамам,

Ата джуртну сакълауда

Джашаууму аямам.

— Эсен кёрюшеик,—деб
Айырылдыкъ биз кече...
Сюймекликге къайда чек.
Табылмайды бир ёлче.

Тюйрелгенд джюрегиме
Айшатчыкъны сёзлери,
Аны башха кёреме,
Эркетемем ёзгени.

Мени ийгенди халкъым
„Тыйыншлыса, джара—деб,
Хар чек бегисин алкъын,
Джити бол, сакъ къара“—деб.

Мен таныдым джуртуму,
Джарыкъ болгъанды кёлюм.
Эски бети джутулуб
Сюйдюреди хар элин.

Ма аллымда заводла,
Биширелле къурч, темир,
Сыртлада малла отлай,
Сукъландырад бу ёмюр.

Юренеме арыусуз
Бу заукъну джакъларча,
Тыймаз энди суукъ, буз,
Болдум чекни сакъларча.

Джау къутулмаз, Айшатым,
Бир тырнакъны къанатыб,
Болур сени нюр атынъ
Къанлы кюнде къанатым.

Джюзген окъ тийсе келиб,
Джерге аудурса мени,
Баурум бла сюркелиб,
Къорууларма чеклени,

Ёлюм ачыкъ болсада
Буюкъмам, эс ташламам,
Аузум къандан толса да
Джаугъа чыгын башламам.

Къарыуум кетсе татыб,
Кёрмей башласа кёзюм,
Ашыгъыб джет Айшатым
Къойма мурдарны тёзюб.

Тенънъе кёрюб, къучакълай..
Шкогуму алырса,
Къара чачынъ тозураб,
Арт урушха барырса.

Ышарыр башынъдан ай,
Джер джумушар тюбюнде,
Сен шкокга къатханлай,
Урушурса тюнюнде.

Уянырла тенъизле,
Таула, тюзле къобанла..
Джуртну сакъларгъа бизде
Миллионла къобарла.

Къызар джерни бет джаны
Отдан, окъдан гузаба,
Болур букъгъан бетджаны
Джаугъа ёмюрлюк оба.

Темирболат

IX.

Эресейде къызыу барад къазауат,
Баш бошлукъну, эркинликни халкъ излейди.
„Бизден кетсин къыйын джашау-зарауат,
Джашауубуз онъуна айлансын“ — дейди.

X.

Эсинъдемиди, къарачайлы, Темирболат?
Ол Сибирде толу беш джыл джашады.
Суу'да бузда ау'руу'лу бола,
Джашау'ну анъылаб башлады.
Кѣб эдиле аны анда тенълери,
Орус, гюрджю, татар, эрмен.
Кече сайын джыйылыу'чу джерлери, —
Ачыкъ эди алагъа тирмен.
Келе эдиле тирменнѣ бирем-бирем,
Эслемезча аланы киши,
Барысы да джыйылыб бошасала,
Башлай эди комитет ишин.
Бир кече ала ары джыйылыб,
Къалай къачарларын сюздюле,
Бир оноу'гъа. бир джѳрукъгъа сыйыныб,
Ссылкадан къачар оноу' этдиле,
Павел сѳзюн сора былай башлады:
„Ишчи, элли къолгъа шгок алгъанды.
Урунъан халкъ бугъоу'ланы кери ташлаб,
Эркин джашау'ну излейди.
Бу тирменнѣ арт джолда джыйылабыз,
Ссылкадан биз къачаргъа керекбиз,

Эресейни бирерибиз, бирер джеринде,
Ишибизни кьолгъа алыб этерикбиз.
Джартыбыз кетерикбиз, Дальний Востокга,
Джартыбыз узакъ джерлеге Кавказча,
Бюгеча кьораргъа керекбиз,
Ызыбызны киши табмазча“.
Мындан ары танънъа кеч этмей,
Бири-бирине ариу' тынъылаб,
Алай бла чачылалла кѣб сѣлешмей,
Этер ишин хар бириси анъылаб.

XI.

Ай джюзеди Къобанны шоркъаларында,
Ёрге-энишге ол барады ёзентин.
Экеулен, машоклары аркъаларында,
Къаты атлаб келдиле тѣбентин.
Минъ кѣз бла къарайдыла джулдузла,
Кечеги аяз рахат кеси ойнайды.
Джылтырайла миикде сюммек бузла,
Ай бузланы инакълагъандан тоймады.
Темирболат тансыкълайды туу'гъан джерин.
Аны джюреги башха тюрю урады.
Узакъдан къараб ол кѣреди элин,
Орнунда къабакъ алгъынча турады.
Алай'а кьорагъанды бир юй элде,
Темирболатны анасы джатады кѣрде.
Ол келеди. Тансыкълайды арбазын,
Юй оруннъа ханс кьозлаб турады,
Джюрегини уюб баргъан къан джарасын,
Кеси-кесине былай айта джуады:
Эшике джокъду атам орнатхан кюрюч,
Кетгенди келбет арбаздан.
Ёлгенни сау' этген джокъду алкъын кюч,
Кетерикбиз биз да къайтмаздан“...

XII.

Темирболат эл бла болады шагъырей,
Анасыны эгечинде джашайды.
Орус нѣгери Павел бла биргелей,
Туугъан элинде ишлеб башлайды...

XIII.

Аны анасыны кърнашындан туу'гъан,
Къатын келтиред бу инъирде Джаммаладан.
Джыйылгъанды тийреде кърт, джаш болгъан,
Кюеу' джёнъерле кетгендиле Аммаладан.
Ала Джаммалада сыйланыб.
(Кетген болмазед арадан эки сагъат),
Келедиле тюрб къабхакъдан айланыб,
Орамланы орайда тауш алад.
Келиб киреле арбазгъа бирден,
Ёрге, энишге этдиредиле ат оюн,
Шгокла атылалла джер-джерден,
Тохдаталла келлини тоюн.
Атла бла юйге кириб чыгъадыла,
Байракълары ат къулакъда джасалыб,
Кюеу' джёнъерле энди тохдайла,
Бирери-бирер байракъ алыб.
„Юйге кириу' келини“ деб, тебрейле,
Басыналла, келинчикни юсюне.
Орайда таушха бир да солуу' бермейле,
Киирелле уллу юйню ичине.
Кърт къатынла кёзюу'-кёзюу' къучакълайла,
„Ашхы аякъ бла, игиликге“... дейдиле,
Къашыкъ бла анъа балны джалаталла,
Сора ызына отоу'гъа джибердиле.
Огъай алкъын, алай ииб къоймайла,
Кърт Матайгъа алгъыш аякъны бердиле,
Боза аякъгъа кёзлери джаныб, ойнайла,
Аны ызындан алгъыш сёзле келедиле.
Боза аякъны Матай кълда тутады,
Чынар гоббандан кёмюк тышына тёгюлед,
Юйню ичинде барысы шум болады,
Келинчикни алгъышы былай тебрейд:
„Аллах онъартсын,
Аллах джалбарсын,
Онъ айландырсын,
Онъ джюрютсюн,
Игилик бери болсун,
Аманлыкъ кери болсун,

Бизни сюпмеген тели болсун!
Къурманлыкъ къабыл болсун,
Джашауубуз мамур болсун,
Аманны, зарны юю джаур болсун!
Кёкден джаугъан данъур киби,
Джерден чыкъгъан кырдык киби,
Къурманлыкъны тюгю киби,
Ол келтирген гинджиликни джиби киби,
Келген келинни намысы уллу болсун,
Насыблы болсун!
Тили тартыкъ болсун,
Бутун буруб олтурсун,
Пудлай урчукъ толтурсун,
Инъир ашхам заманда,
Эшикден адам кычырса,
Танымай къонакъ алмасын,
Эшикден ары атламасын,
Инъир ашхам заманда,
Эшикден адам сёлешсе,
Анъа тынъылаучу болмасын,
Эшикден сылджыраучу болмасын!
Атха миниб къамчы ургъан,
Тыбылгъа кириб джамчы ургъан,
Эшикге чыгъыб таякъ алгъан,
Джыйыннъа кириб аякъ алгъан
Балалары болсунла!
Туугъан кызы кюз чыкъсын,
Бочхаларындан миз чыкъсын.
Алгъын таякъчы табсын,
Артдан аякъчы табсын,
Бек битсинле сабанла,
Ашамасынла къабанла,
Джашамасынла аманла!
Сабанланы башларына къарыш джетмесин,
Тюблеринден джылан ётмесин.
Атны чабханын,
Ёгюзню тартханын,
Ийнекни сютлюсюн,
Къойну джюллюсюн,
Аллах берсин!

Келген келин кѳуана, кюле келсин,
Кирген юйюн сюе келсин,
Этер ишин биле келсин,
Тары кибики юресин,
Тюй кибики кѳозласын,
Игилени ызын ызласын,
Аман болса кѳорасын:
Бугѳа бишер кѳазаны болсун
Атла чабар сабаны болсун.
Чарыкѳларыны тюшмез кибики табаны болсун,
Тили хомух болсун,
Иши джигер болсун.
Таякѳчысы таякѳ тутсун,
Таракѳчысы таракѳ тутсун,
Аламати дуркѳусу болсун,
Аны кибики быкѳысы болсун.
Тѳр кѳатында орну болсун.
Этген хантындан ади ашаб таймасын,
Сабийлери арбазында ойнасын!
Тохсугѳанлы толу аякѳ,
Толусу бла бал аякѳ
Кѳолубузгѳа алайыкѳ-
Ичине да бир кѳарайыкѳ,
Тилибизге да салайыкѳ!“
Алай бла Матай алгѳышын бошаб,
Кѳарайды джашха, кѳартха,
Аякѳны башын кеси башлаб,
Узатады, сора Темирболатха,

XIV.

Халкѳ кѳарайды даур этген болмайын,
Алмай бары андан кесини, кѳююн.
Темирболат алыб ичиб кѳоймайын,
Ол башлайды кесини сѳююн:
„Биз былайгѳа кѳуанчны юсюне джыйылгѳанбыз,
Ма, бу аякѳны кѳолубузгѳа, алгѳанбыз,
Эки джарлы бири-бирин анѳылаб,
Бири айтханнѳа бири ариу тынѳылаб,
Эки сабий муратларына джетгенле,
Ала бюгюн бирге кѳуанч этелле,

Сюйюб, баргъан, сүйюб алгъан бири-бирин,
Анъылагъан бири-бирини тилин.
Хар заманда сүймекликни башы ол болсун,
Джашаулары насыбдан толсун,
Былайгъа джыйылгъан къарт, джаш да билесиз,
Джашауубузну ма, кесигиз кѳресиз.
Матай алгъышда айтхан,
... „Атла чабар кибики сабан,
Бугъала бишер кибики къазан“...
Кеси аллына табыллыкъ тюлдю,
Быллай джашау бизге джашу тюлдю.
Мени айтырым джарлылагъа ол себебден
Тамам кирсиз кѳлюм бла джюрекден,
Къолгъа алайыкъ джашауубузну дейме,
Джарлыладан мен болушлукъ ызлейме.
Ишчи халкъны арасында
Эресейде партия къуралгъанды,
Аны башчылыгы бла талай джерде,
Джер ючюн къозгъалыула баргъанды.
Барыбыз да эркинликни алгъышлайыкъ,
Байны, бийни ичибизден ташлайыкъ,
Оноубузну кеси къолгъа алайыкъ.
Тиер бизге ол заманда джарыкъ кюн,
Мен ичеим джарлыланы саулуугъу ючюн“,

* *
* *

Ол сагъатдан бир къарт ёрге къобуб,
Темирболатны аллына келед,
„Джашаулу бол“ деб, къолун тутуб,
Мычымай былай айтыб ол тебрeid:
„Аллах разы болсун ма джашха,
Неллей ашхы сѳз айтды бизге.
Сени салыб оноугъа, башха,
Тебрерикбиз сени биргенъе“
„Тюз айтады“ деген таушла,
Юйню ичин даурдан алдырдыла.
Боза аякъдан кѳзюу-кѳзюу ичиб тебрeдиле,
Саханлада хычынланы бошайла.
Тамакъларын орайдагъа джерлейле,
Кѳб турмайын уллу юйню ташлайла.

Башы чырмалыб келинни аугъа,
Уялгъандан санчыкъларын тер басыб.
Алай бла кетед келин отоугъа,
Хар атламын ёлчелеб басыб.

XV.

Муну окъугъан, сени кёлюнъе келмесин,
Темирболат Пачаханны унутханд деб,
Муну окъугъан, анъа айыб этмесин,
Джюрегинден Пачаханны къоратханд деб,
Аны юсюнден айтайым сизге хапар,
(Хар сёзюме шагъатма кесим),
Темирболатны джашауу болгънды тар
Эшитгенинде ташлагъан эди эсин.

XVI.

Инъир болгъанд кёкню къыйыры джанады,
Бурулады тюрю-тюрю бояулагъа
Джанъыз булут кеси учуб барады,
Арыгъанды. Ол къонады таулагъа.
Бир булутдан ала кёб боладыла
Учадыла тёрт джанына чачылыб.
Кёкню бетине мыдахлыкъ саладыла,
Булутланы зыкгыллары ачылыб.
Къабырлада къайын терек чайкъалады,
Бутақлары эриниб бююледиле.
Темирболат къабырладан айланады,
Кёзлеринден джыламукъла тёгюледиле.
Къайын терек чакъырады кесине,
Мени санъа айтырым бард дегенча,
Темирболат барад аны тюбюне,
Ол терекни тамам тилин билгенча.
Гокга ханс бла тёшелиб къабырчыкъ,
Джер тюбюнде джатады Пачаханчыкъ.
Къабырны юсюне баурундан къабланыб,
Къучакълайды, убба этеди хансларын.
Кёкню бетин къаранъы алыб,
Салкъын кече келеди акъырын.

Чапракълары шуулдайла терекни,
Бир кюню ала джырлаб тебрейле.
Аны сѣзлери эрителле джюрекни,
Кѣкюрегинъден тамагъынъа ёрлейле.

Пачаханни инарларына къайтайым;
Тынъылагъыз, аны кюююн айгайым:

„Темирболатдан ариу кѣрмедим,
Ах, бу дуняны юсюнде.
Аны тюрсюню суратха тюшгенди,
Мени кѣзлерими ичинде.

Къычырыкъ этиб джылаб тебресем,
Бир киши мени тыялмаз.
Сени унутса мени джюрегим,
Емюрде джукъдан уялмаз.

Ауруб джанымы алыб барады,
Джюрегими тамыры.

Къайда айлансанъ да, къатынъа тюшсюн
Мен къыйынлыны къабырым.

Сибирге ашырыб къайытыб келеме,
Джанымдан суйген нанымы.
Бери алалсам бере иеригем,
Анъа термилген джанымы.

Наным бла бир кѣб олтургъанем,
Таймай къарайма алайгъа.

Джарлы джанымдан бир бек тойгъанма,
Атыб къояйым къалайгъа.

Кѣзлерими къаты къыссам,
Ичинде сени кѣреме.

Джана кежиб, тас болгъан джашау,
Санъа джарылыб ёлеме.

Бир ачы джашау чайнайма,
Ол тамагъымдан энмейин.

Мени джашауум бек мыдахды,
Джанымдан суйгеним келмейин.

Ауруууму джазар эдим,
Сибирде дарман табылса.
Былаймыд этиб къоярынъ,
Сени ючюн адам алынса...

Сен эсиме тюшген кечеледе,

Туруб олтурама орунда.
Суратынъы алыб къолума,
Джукълайма, ол да къойнумда.
Тансыкъ болуб чыдаялмасам,
Суратынъы алама къолума.
Бир бек тансыкъ болгъанма,
Кёрмейин ёллюк болума.
Джашауубуз бир болса, болур,
Болмаса жарылыб ёлюме.
Дуняда къатын алдынъ деселе,
Къабырымы чачыб келирме.
Сибирге джаяулай барлыкъма,
Нанымы анда кёрюрге.
Нанымы анда кёрмесем,
Къарачайгъа къалай келирме.
Ах, сени суйюб термилгеними,
Адамла бары билелле.
Джанымы чыгъар сагъаты,
Сенден тюнъюлген кюнлелле.
Сенден тюнъюлген кюнюмде,
Къабырымы кесим къазарма.
Термилиб этген инарларымы
Сын ташыма кесим джазарма.
Чегетге барыб бусакъ терекден,
Къабыр къанъала джонарма.
Санъа термиле, санъа тарала,
Джашаудан кесим къорарма.
Бу джашауда тюшгенме,
Бугъоуну тамам тарына.
Мени джашау'ум юлгю болсун
Къызланы бютеу' барына."
Унутулмай эди бир да ол джыр,
Къызыу' джюрюй эди Къарачайда.
Кетгенликге арадан беш джыл,
Аны джырлай эдиле хар къайда.
Къулакъ ииб тынъылайды терекге,
Чапракъла ол кюу'ню айтханча анъа.
Себеб излеб кюйюб баргъан джюрекге,
Суукъ къабырны къучакълаб, чыгъад танъа
Акъырын аны киши кёрмезча,

Эртден бла танъ къаралдыда,
Ким болгъанын аны киши билмезча,
Эниб келед Темирболат джарлада.
Алай бла кёб кюнлерин ашырады,
Джер ючюн кюрешни тохдатмайды.
Ол бушуу'ун джюрегинде джашырады,
Ичинде сакълаб аны кишиге айтмайды.

(Поэманы эквячи кесигиди)

Ленинград, 1940 дж.

Джазны бурну къарагъанды

Эртенъиде джылы аяз,
Сызгъырыб ойнайды эркин,
Къолан атына миниб джаз,
Тебрегенди ашыгъыш джертин.
    Чагъылгъан джюнча къара булутла,
    Тауланы башында, миикде,
    Джазны келгенинден хапар айта,
    Ашыгъыш джюрюдюле кёкде.

Къобуз

Къобуз рахат мени бла сёлешед,
Къаллай бир къуанч бард анда.
Ол манъа къуанчындан юлешед,
Джашлыкъ ойнайды хар санда.

В...

Бир—бири бетге къарамай уялыб,
Сюймеклигибизни джашыра.
Эсинъдемиди ол кече,
Чыкъгъан эдинъ мени ашыра.
Тёгерек рахатед, джукълай эди кёк,
Къаранъыда агъараед къар.
Къуанчдан толуб джаш джюрек,
Кёрюнмеед джашау манъа тар.
Кёзюме къараб, джумушакъ сёзлеринъ
Синъиб кете эди этиме.
Дугъум кёзлеринъи тейри джарыгъы
Айча тие эди бетиме.
Сен Северде, энди мен югда,
Узакъ джол тюшгенд арагъа.
Айгъа къараб хапар сорама,
Сюймеклик салгъан джарагъа.
Джулдузла менден келечидиле,
Мени кёлюмю айтыргъа,
Энди кёбюм къалмагъанды,
Рахат ызыма къайтыргъа.

Летчикни джыры

Ананы сютю-ананы джюрек къаныды,
Ол къан ойнайды баланы санында.
Ана джуртум-мени анамды,
Мен сюеме аны джанымдан.

Мен эшитеме татлы ана сезде:
Къыйырсыз суймеклик, ётгюрлюк:
„Сакъла джуртубузну кёз гинджинъча,
Чуакълай турсун Совет кёк!“

Алгъанды анам мени къоюнуна,
Ичириб меннъе къаблан сютюн.
Ёсдюргенди мени аслан кибики
Буюкъдурмазча не от не тютюн.

Мен учама илячинден дженъил,
Тыйгъыч джокъду аллыма не кече не кюн.
Кюн ышарады башымда акъырын
Джуртума тёгюб къызыл нюрюн.

Къурч къушуму от джюреги тебеди,
Пропеллери хойнух кибики къатады.
Сют уюгъанча тургъан булутланы
Къыбба-къыбба сылыб-сылыб атады.

Ай джюзеди кёк хауаны эки джарыб,
Ариулугъун булутлада джашыра.
Бир чыгъады кёз туурама ол ышарыб,
Къурч къушуму кюмюш бла джарыта.

Алтын толкъун тенъизлерим-сабанларым
Окъа тухтуй джибеклери тозураб.
Кёк чегимде рахатлыкъны сакълайма,
Ётгюрлюкню батырлыкъны мен джырлаб.

Мен сакълай эсем ана джуртуму,
Сакълайма атамы анамы.

Сталин ючюн, ана джурт ючюн,
Мен'а артха салмам джанымы.

Япон самурай джаякъ эт чайнайд,
Къанлы сусабдан къургъакъсыб аузу,
Ол хамхот урса джанъыдан джаудурурма
Хасан кёлню къоргъашын джанъурун.

Мени джуртум-мени анамды,
Бютеу совет халкъ мени миллетимд.
Керек болса джуртум ючюн,
Джанымы берирге мени иннетимд.

Анадан тилек

Эртден бла эртде кьобар сен мени,
Тамыз бизни отубузну тыбырда.
Джандан суйген, татлы анам мен сени,
Джырларыкъма суйген, джарыкъ джырымда.

* *
*

Къаблан баласын тили бла джалаб,
Эмизгенча сютден толу эмчегин,
Ёсдюргенсе баурунъда ыйнакълаб,
Ыхдырмазча, мени не от, не ёлюм.

* *
*

Бер сен, меннъе атамы кьурч къамасын
Къаты тартыб кысайым мен белиме,
Джурт сакъларгъа чакъырады кыралым
Атланайым, саламлаша элиме.

* *
*

Тобугъунъда уланынъдан туугъанны
Белляу айта бешигине бёлерсе.
Къайытмасам, деу ёсдюрюб сен
Мени орнума джурт сакъларгъа иерсе.

* *

Ёсе кирсин кьолунъдагъы тулпарчыкъ
Кьурч кыылычы кюн таякъча ойнасын,
Болсун джуртну сакълар ючюн илячин,
Пулемёту туч кьурмачла чартлатсын.

* *
*

Алтын сыргъа кибики тауда джангы ай
Онъмаз бетин булутлада джашыра,
Акъманъылай джашчыгъынъы инакълай
Ариучугъум, чыкъ сен мени ашыра.

* *
*

Ана джуртну топрагъын убба этсем да
Суймекликден къанмаз мени джюрегим,
Джау кирмезча чеклерин бегитирге
Темир къала болсун, хар бир джилигим.

Атаны осияты

Къар басхан терекни булчукъларыча,
Салымма къашларын кериб,
Сёзю сослан ташны сылырча
Сёлешед ата кёл бериб:

„Биз джашауну тубюнден энди,
Джырыб къалкъгъанбыз башына,
Осиятымы толтур дерикме
Мени джангъыз джашыма.

Къылыч болмаз, къурч джокъду
Сен бишириб къатдырсанъ,
Тулпар болмаз джаш джокъду
Сен къаст этиб талытсанъ.

Кюмюш халыча, сакъалымда
Джабылад сылана кёкюрегим.
Атаны сыры болад уланда
Сеннъе кёчгенди джигитлигим.

Меннъе эркинлик берген Властха
Джюрекден борчлума дегенме,
Ол Властны джигитча сакъларгъа
Сени тулпар ёсдюргенме.

Джуртунъ ючюн къан тёкген кюн
Сталин! — десенъ къарыу къошулур,
Сен тулпар болуб, джауну бюклесенъ,
Мени осиятым ол кюн толур“,

Деб атасы джашын аскерге ашыра,
Ыйнакълаб сылай башындан,
Къаты къучакълады, джарыкъ ышара,
Убба ете кёзюнден-къашындан.

Чкаловну ёлгенине

Ташыйд, кѳобад кѳара тенъиз,
Джыламукъ кѳошулуб;
Джагъалагъа тѳгюледи,
Кѳаралыб кѳобуб.

Мор толкѳунла ашыгъалла
Ахыр саламгъа...
Хапар сорургъа излегенча
Бютеу аламгъа...

Урадыла боз толкѳунла
Мер — мер кѳаягъа,
Джел сарнайды хапар айта
Бютеу дунягъа:

„Ёлген этгенд кѳурч большевик,
Сеир илячин.
Ана джуртха аямагъан
Карыуун кючюн“.

Сары джаулай эридиле
Полюс бузлары...
Кѳк хауада джабылмазла
Аны ызлары...

Америка кѳашын тюйгенд
Кѳараб ол кенънѳе...
Ол тунакы шыбырдайды:
„Келгенед меннѳе“.

Джукѳланнѳанды джарыкъ джулдуз,
Джумгѳанды кирпич.
Эригенди хар уруннѳан
Джазгъы кѳар кибик.

Титирегенд балыкъ кибик,
Джуртда хар элим.

Суукъ къашынъы сылагъанды
Ахсыныб, Сталин.

Булутлагъа къарасанъ да
Тамам къанча кызыл.

Джюрегинъе тынъыласанъ да
Согъад мыдах джыр.

Джыр — джюрекни кылычыды
Сылыр темирни,
Большевикге ёлюм джокъду
Джашар ёмюрню!

Полина Осипенкогъа

Джаш джюрегим мыдахлыкъда нек урад.
Къолларымда къалам тохдаб болмайын,
Толкъун тенъли джыламугъум нек агъад
Къыйынлыкъгъа тезюм салыб къоймайын.

Саулай кърал къара киим нек кийгенд
Джерде хансха кёкде булутха дери,
Темир къуш да энди не ючюн кёрюнмейд
Айырылыб джашау тенъинден кери.

Мыдах кюу да тенъизни, тауну джарыб
Хар миллетни джюрегине нек синъенд,
Ёхдем моторну арт тылпыуу тыйылыб
Хауаны къоюб ол джерге нек эннъенд?

Къурч къанатлы къушну рулюн тутуучу
Джигер къолла андан айырылгъандыла,
Джаш джюрекде къоркъуу болмай учуучу
Этгюр санла джерни сайлагъандыла.

Тулпар джюрек ургъанын тохдатханды
Деу санлада къызгъан къанны суутуб,
Къурч тенъи да моторун джукълатханды
Хауаны да мыдах этиб уютуб.

Тышырыуладан биринчи рекорд алгъан
Тауну, ташны, бузну тенъизни хорлаб,
Кърал ючюн хауагъа бой салдыргъан
Бюгюн джукълайд къайтмазлай ёмюрде,

„Эм минкге, эм узакъгъа дженъилде
Совет къушла алчы болуб учарбыз“,
Деген илячин тамамлаб аны да ишде
Бюгюн джукълайд къайтмазлай ёмюрде.

Джаш къралны джандан суйген тулпары
Джаугъа кършчы кёкден отла чачарыкъ
Джурту ючюн болгъан джашауу, анты
Бюгюн джукълайд къайтмазлай ёмюрде.

Джукъла рахат уруннъан халкъны кызы
Сени орнунъа минъле бла турурбуз,
Оракъ, чёгюч, къагъыт, къалам барын да
Керекли кюн тобха, окъгъа бурурбуз.

Къралыма

(„На рыбалкэ“ леген джырни макъамы бла)

Къралымы ичинде
Кёб джигитле ёселле.,
Совет властны кючюнден
Джетишимлеге джателле.

П р и п е в. Деуле учалла хауада,
Деуле ишлейле сабанда;
Деуле джюзелле суулада
Алчыдыла хар къайда.

Тышырыула кюшулуб
Кърал ишге—оноугъа;
Ишде алчыла болуб,
Совет власт джолунда.

П р и п е в.

Майна тенъим учады
Эм миикге хауагъа;
Дуня рекорд салады
Къралыма саугъагъа.

П р и п е в.

Майна тенъим джюрютед
Колхоз тюзледе тракторну;
Къралымы бегитед
Чартлатыб узакъ джауну.

П р и п е в.

Майна тенъим чыгъарад
Джер тюбюнден хазнала;
Парламентге сайланад
Иш этерге къралгъа.

П р и п е в.

Къралымы сакълайла
Къурч темирден адамла;
Къалала ёсдюрелле
Эринмеген кёб къолла.

П р и п е в.

Кюн-кюнден да ёседи
Къралымы байлыгъы;
Суула, чегет эм сыртла
Мал отларгъа джайлыгъы.

П р и п е в.

Къралыма къуана
Мен бу джырны джырлайма;
Хар иште алчылагъа
Большевик салам джазама.

П р и п е в.

Деуле учалла хауада
Деуле ишлейле сабанда;
Деуле джюзелле суулада
Алчыдыла хар къайда.

Джазны кюнлери

Тау башладан ёзенлеге суула саркъыб
Джер юсюнден тарайдыла кыыш тюрсюнню.
Бир-бирине джол бермеин ашыгъышыб
Чабадыла алгъышларгъа джазгъы кюнню.

Къара джерден джашил кырдыкчыкъ туады
Къаты бла озгъанланы сукъландыра,
Кюнден кечеге юйреб, ол кёб болады
Ышарады малны барын джутландыра.

Терекледе джырла джырлаб къанатлыла,
Билдирелле чегетлени уянгъанларын,
Ала бла ёчешгенча кыызла, джашла
Колхоз тюзде занъырдаталла джырларын.

Санлары ойнайд келин келген тойдача,
Кёзле кюлелле бир-бирин инакълай,
Къан тебеди уруб баргъан къобанча
Джигерликге учундура, тохдамай.

* * *

Джаз кюнледе кёк кюкюреб джашнагъанны
Бютеу джерни терен джукъудан уятыб,
Мен сюеме биринчи джанъур тамгъанны
Тамчылары кыышхы бетинъи аязытыб.

Сыйлы борч

Хамит анасына келди

Къуанчлы болуб,

— Аскерге алындым — деди —

— Муратым толуб.

Анасы: — А, джаш алай деген неди,

Алдай болурса...

Къарт ананы къартлыгъында

Къалай къозуйса...

Тансыкъ болуб излерикме

Джанъыз баламы.

Атанъа да бир айтайым

Мен бу хапарны.

Анасы: — Къарар адам джокъду де да

Байнкоматха,

Ариу зебленечик джаз да

Къойдур сен артха.

Атасы: — Менден кѣб иш кюню болгъан

Джокъду колхозда,

Тюрлю болмай ишлеб тургъан

Таймаздан, алда.

Выставкагъа биринчиге

Мен саналгъанма,

Джашны ийме-дерге аскерге

Айыбды санъа.

Анасы: — А, киши сен айтханланы

Ариу билеме...

Ёзге, анда ёлюб къалса

Мен не этерме...

Атасы: — Былайда къуру элибиз

Бушуу этеред,

Анда ёлгеннѣ бютеу кърал

Миик сый беред.

Мен'а ол къайда ёлсе да
Сагъышсызма анъа,
Бизни джуртну хар джеринде
Табылад ана.

Ёлгенни къой майна Хасан
Командир болгъанд,
Къызыл джулдуз картусунда
Алтынча джанад.

Хамит чекчи, мен ударник
— буду сый бизге,
Тамам толу насыб берлик
Бизни джерибизге.

* *
*

Алтын кюнню таякълары бирден джарыб
Къуанч толу джюреклени джашнаталла;
Къарт ана да сёзлерине сокъураныб
Ашырады суйген джашын сыйлы джолгъа.

Къобан

Бюгюн мени сен къонакъгъа алгъанса
Кёк джагъангъа орун бериб олтурургъа,
Мен джырласам эжиу этиб башлайса
Толкъунларынъ тииб-тииб ташлагъа.

Чартлайдыла, чынъайдыла ашыгъыб
Кёмюклениб бир-бирине тиелле,
Бир-бирде уа ташла бла салышыб,
Кёк кюкюрегенча сууда дюнъюрдейле.

Бир къарасам бютеу бары бирлешиб,
Джоббу болуб, юрюлюб ёрге уруб,
Ачы ишге тебрегенча тиллешиб
Барадыла джагъагъа къарыу буруб.

Эркинликни излей эсенъ табханса
Ойма энди кёк къырдышны бошуна.
Совет властны сенда „гражданыса“
Андан сыйлы не излейсе башынъа?

Ол сагъатдан уялгъанча кертида
Ачы джыйын ыхдырылды ызына,
Чачылышыб хар барысы джерине
Оноулашханча мындан ары къууллугъуна.

Бу кёзюуде сууну тилин билгеннъе
Этген оноуу ачыкъ эди аны;
Ариуларгъа анъа заран бергенни
Толу тиерча къралгъа хайыры:

„Джити ташла къорачыгъыз аллымдан
Джюзген агъач сизден сакъат тамбазча,
Толкъунларым тынчайсынла барынъдан
Уллу ишлеге къарыуларын сакъларча.

Сиз тюлмюсюз мангъа тынчлыкъ бермеген
Ариу къырдышны ойдуруб джар этдириб,

Къралыма гектарла заран этген
Хаталаны кѣб этерге кюрешиб.

Бир кюн сизге мен гюрюлдеб кѣобарма
Къарыууму он кере кѣблендириб,
Барынъы да шыбылача оярма
Ишлерме сора суула бла эришиб.

Джокъмуд менде кѣб байлыкъны ѳезеги?
Мен махдаулу тюлмеми Къарачайгъа?
Мени кѣрген хар адамны джюреги
Къуанч халда салам иеди манъа.

Кѣб бачхагъа джашау сала, сугъара
Колхоз мюлкге уллу битим келтирген,
Заводлагъа агъач ташыб джарыргъа
Мен тюлмеми къралыма ишлеген?"

Къарачайгъа кертида махдаулуса
Бойнунъда орналгъанд ара сахары,
Сеир таула сыйлы кѣрюб ортада
Сакълайдыла тѣгерегинъи бары.

Темботну сыбызгъысы

Джукъудан уяныб кечеги джелчик
Суу талны бюгед бутакъларын,
Суу джагъада джатаед бир джанъы элчик,
Насыбха джайыб къучакъларын:

Бек къуанама мен джанъы элиме,
Сюеме адамын эм малын,
Сыйлы Сталиннъе кѣб джаша—дейме,
Халкъгъа бургъан джашауну аллын.

Кенъ терезеден джарыкъ урады,
Бурулуб чыгъад къалын тютюн,
Ким эсе да таралыб джыр къурады,
Ай сылджырайды тауланы юсюн,

Будайла чайкъалалла, тенъиз кибики,
Кѣлтюралмай алтын башларын,
Чалсакъал Тембот тери бѣркюн киби,
Хапар айтад джыйыб джашларын:

„Мен къарт эсем да, джаш болгъанма бюгюн,
Сиз саулукъда джокъду бир хатам,
Джарытад халкъ бла бирге Сталинчи кюн,
Къуанч джыргъа салама макъам,

„Бу джырны уа мени темир сыбызгъым,
Джырламагъанд бир заманда да,
Ол джырлагъанд къуру тарыгъыу кююу,
Мыдах джыр этген хаманда.

Сокъ, сен, темир сыбызгъым мени,
Уянырлай кѣкде джулдузла,
Дженъил баргъан джылы тылпыуунъдан
Эрирлай таулада бузла,

Бизден хапар айтыр кибики джуртуму
Къоймай агъачына, ташына,

Тенъизледе джюзген чабакъла эштиб,
Чыгъыб келирча сууну башына,
Летчик булутда, ай тииб джылтырай,
Сеннъе къулакъ салыб тынъыларча,
Колхоз юйюрню къуанч джашауун
Бютеу дуня да анъыларча“.

Къызыласкерчини джыры

Миик кириш тауланы
Чачыб ичин ётебиз,
Бизге чабхан джауланы
Къара кёсеу этебиз.

Атха миниб тебресек
Джукъ тыймайд аллыбызны,
Къылыч бла сермесек
Къаблайбыз къаллыбызны.

Кёк тенъизни теренинде
Балыкълача джюзебиз,
Ана джуртну кёгюнде
Темир къушла тизебиз.

Кёз къакъмайын сакълайбыз
Джуртубузну чеклерин,
Сюнъю бла сагаллайбыз
Джау къаумну кёблерин.

Тамбла уруш болса уа
Бирден джетербиз анъа,
Юрсюр этиб келгенни
Боярбыз къызыл къаннъа.

Къурч танкла тизгин болуб
Кенъ тюзледе джюрюрле,
Биз къралгъа джау къоймай
Узакъ джары сюрюрле.

Ол джашайды

Ол джашайды хар ишчини,
Хорлам ючюн кюрешчини
Учундуруб джюрегинде,
Къызыыл орденнѣ салыныб,
Алтын бла джасалыныб
Сюрюючюню кѣкюрегинде.

Сабийчик да тилленеди,—
Ленинни атын эсгереди;
Аллында джашау эркинди—
Къуаннъандан къаш кереди.

Сыйлыдыла къартла—тѣрде,
Ёхдемдиле джашла аскерде—
Джаула чирийдиле кѣрде
Колхоз бегигенди элде,
Байлыкъ чагъад бизни джерде
Джашау сеирд СССР-де:

„Тюз джерлени шоху къалмукъ“,
Джер сюрюб битдиред мамукъ,
Къарнашлыкъ бла анъа джуукъ
Джуртда насыблыды къумукъ.

Алтын кюню джашнатханды,
Джауну уруб къаушатханды
Ленинни чемер къолу,
Ишчи халкъгъа тюзлюк къуруб,
Урунуугъа кючню буруб,
Насыб джашаугъады джолу.

Сталин байрагъы болуб,
Ишлеб, окъуб, эркин солуб,
Этген мураты терк толуб,
Халкъ ёседи алгъа уруб.

Бирикдириб кёб миллетни,
Барын этиб бир иннетли
Партияд тенълик анасы,
Алтын, кюмюш къозлаб тауу
Силдем болмай анъа джауу
Бегигенди къурч къаласы.

Ё л к а

Хайда, тенъле, джыйылыгъыз
Ёлкачыкыгъа къарайыкъ.
Джанъы джылны биз алгъышлаб
Къуанч джырла джырлайыкъ

* * *

Джашил ёлка — жарыкъ ёлка
Арабызда кёгеред.

Зыр-зыр эте джасаммадан
Хаман бизге нюр тегед.

Джашил ёлка джасаннъанды
Тюрлю тюрлю саугъадан.

Джашил ёлкагъа хапар сорабыз
Биз чегетледен, джуртладан.

Джашил ёлка хапар айтады

Джанъы джылдан — къуанчдан.

Джашил ёлканы алыб келгенбиз

Уллу чегетден — агъачдан.

Ёлкачыкыны инакълайбыз

Аны ючюн тебсейбиз.

Джанъы джылгъа — насыб джылгъа

Къуанч эте тюбейбиз.

Джанъы джылда кёб хорламгъа

Джетерибизни билебиз.

Джаш тёлюню аты бла

Сталиннъе салам иебиз!

Совет кеме

Чайкъалады тенъиз джелге эришиб,
Келиб урад ёшюнюн къурч кемеге,
Чачылады уакъ болуб букъуланыхь
Джанкъылышча кёрюнеди букъу кёзге.

Кёксюл суула агъаралла чачылыб
Шуулдайла, сызгъыралла чайкъалыхь,
Ол тенъизде джанъыз кеме атылыб,
Айланады джолун табмай аджашыхь.

Таула кибик боркъулдауукъ шоркъала
Батдырайыхь деб минелле юсуне,
Ачыуланыхь чабсала да кемени
Иялмайла терен тенъизни тюрбуне.

Тютюн чыгъад бурулуб оджакъындан
Машиналары ишлейдиле барысы,
Джайылады ачы къуугъун тамагъындан
Барды аны гитче болмай джарасы.

Тешик болгъан джерден кюрчю шоркъала
Мылык атыб уралла аны ичине,
Беллеринден суугъа батыб адамла
Джамау салыргъа кюрешедиле кемеге.

Джанъыз адам къалмай, бары ишлейди
Даур болмай хар ким борчун толтуруб,
Ол кемени кюн чыкъгъаннъа элтеди
Джонъурчхача шоркъалагъа олтуртуб.

Кёлтюреди тюршюреди кемени
Атады шоркъадан бир шоркъагъа,
Факъыр кёрюб юзеди суу джиблени
Сеирсиниб ол излейди ойнаргъа.

Ачыуланыхь шоркъала чабсала да
Къызыл байракъ джырыб чыгъады сууну,
Кемени кёб затлары уалса да
Ташламады ол насыблы джашауну.

...Шуулдагъан шоркъала шош болдула,
Кюнню алтын таякълары джайылыб,
Кемени тюз джолуна салдыла
Кемечиле къуанч болуб ышарыхь.

Танкист

Совет танкла тизилиб баралла
Сызгыртыб, джырыб хауаны,
Къызыл танкистле бары джырлайла
Къуанч джашауда джырланы.

Къызыл байракъ кючлю орналгъанд
Къурч машинамы бурнунда,
Ол машинама букъу къонмагъанд
Комсомол билет джанымдад.

Припеви. Тийме бизге джантылырса,
Сагъыш эт кесек,
Аллыбызны тыялмазса
Уруб тебресек.

Машинама къамчини джетдирсем,
Окъча сюзюлюб барады,
Алына тюшген сууну, батмакъны
Уакълаб бюркюб чачады.

Сыйлы, къуанчлы мени джуртума
Джаула чабсала бирлешиб,
Дженъил минерме темир атыма,
Сюрюб тебрерме керилиб.

Припеви.

Къолларым мени кючлю туталла
Къурч машинамы джюгенин,
Тушман аскерле мукъут болурла
Къаты къысханлай кёзлерин.

Къоргъашын джанъур, не фашист тобла
Мени аллымы тыймазла,
Совет танкланы кючюн кёргенле
Къайтыб экинчи чабмазла.

Припеви.

Пулемётумдан бюркюлген окъларым
Чалырла чабхан джауланы,
Уатыб, чачыб, теблеб тобларын
Тёгерме джерге къанларын.

Сууда джюзерме, отда кюймезме
Мен машинамы ичинде,
Сыйлы джуртума инсан иймезме —
Мени этген антым эсимдед.

Припевн.

Къарылгъач

Гокга хансча ариучукъса, къарылгъач,
Ариулугъунъа сеирсинед таш, агъач.
Акъ мамукъдан эсе акъды къарынчыгъынъ,
Къара къундуз кибики, къанатларынъ.

Аузчугъунъ, кёзчюклеринъ, къуйрукъчугъунъ —
Ишленнъенди хар бир затынъ кёргюнчюге,
Окъча дженъил учуб сени ойнаучугъунъ
Бек алапат кёрюнеди кёзюбюзге.

Кюн джылытыб джашил кырдык ургъанлай
Къарла эриб, суула уллу къобханлай
Узакъ тенъиз джагъаладан келесе,
Джаз къуанчны бютеу халкъгъа бересе.

Мюйюшледе, чардакълада — таб джерледе
Топракъны джабышдырыб къабыргъагъа,
Чёбню, тюкню, чапракъны терекледен,
Ташыб джарашдыраса мурджарынъа.

Заранлары уллу болгъан чибинлени,
Тюрлю-тюрлю джюджюлени барысын
Ашаб, къырыб юзесе тамырларын.
Сакълайса колхозланы сабанларын.

Суукъ тюшюб чапракъла саргъалгъаллай,
Кюн къысхарыб, кечеле созулгъанлай,
Джайлыкълада уяланы ташлайса,
Къар тюшмеген джылы джерге учаса.

Сен кетгенлей суукъ тюшед басыныб,
Къар джауады тау башлагъа агъартыб,
Адамлада джылы тонла киелле

Джашил чакъгъан джайны, джазны излейле.

Кёрюнмейди сени ариу учханынъ,
Эшитилмейди ариу къуанч джырларынъ,
Чыбыкъ кирмей бош болгъанла уяларынъ,
Кёрюнмейди къара къундуз къанатларынъ.

Кърал менме, мен, анам!

(Ханар)

Мени школ тенъими атасыны юйю элде сукъланч юйлени бириди. Ашарыкълары, ичериклери эркинди, тамам джанъы джашаугъа киргендиле. Аталары Ибрагим колхозда баш адамланы бириди-бригадирди. Тамада джашлары, мени тенъим, иги окъуу алгъанды; энди юйдегили да болуб шахарда къуллукъ этеди. Эки къызчыкълары да элде орта школда окъуйдула. Аналары, къаранъыгъа тартхан адамды, ол юйде джарлылыкъларына къарайды, колхозда да ишлейди.

Алай болгъаны ючюн, джашлары къатын алгъанлы, аналары Айшатны башына бир акъыл тюшгенди да, ол бютеу юйдегини тентиретеди, Айшат бла Ибрагим бирбирде таб иги огъуна тик боладыла.

Бюгюн'а суу ызында Бийба бла ушакъ этиб къайтханлы, Айшат эрине, къалгъан кюнледен эсе да бек ачыуланымды. Юйде кесинден сора адам джокъду. Аякъ машина бла Ибрагимге келек тигерге кюрешеди, алай болгъаны ючюн олтуруб чыдаямайды. Кюн орта болгъанды, ашар заман ертде джетгенди, Ибрагим'а келмейди.

Ибрагим колхоз арбазда кесини бригадасына чалкъы сабла джонады. Былтыр бригаданы чалкъы кереклери заманында хазыр болмай, ишни кызыуунда джашла кёб мурукгу этгендиле, ол ишге уллу заран бергенди. Ибрагим аны унутмагъанды. Бригадасына керекли чакълы сенек, чалкъы, теш чёгюч, басха дагъыда аллай кереклени хазыр этерге дерт этиб ашагъанны, ичгенни да унутханды.

Ишни тындырыб, кеч да бола, Ибрагим юйге къайтады. Арыгъан болур эди, къолун, бетин джуугъанлай,

ашарыкъ къайгылы да болмай, табджанна таянады.

— Тоба сенича болсам, юге келиб да къыйналмай, колхозну сарайында джатыб къалыр эдим, — деб, Ибрагимни аллына тебси бла эт хычынны сала, Айшат сёз башлады.

— Бирда къоркъма, менден эрикген эсенъ, кетерикме, сени кесиме тансыкъ этгинчи келлик тюлме — деб, ёрге силкиниб олтуруб, мыйыкъларын да бура, тебсини кесине тартды. — 20 кюнден чыгъарыкъбыз. Тюмене правлениени заседаниесинде председатель айтханды.

— Да, ма алай этериксе сен. Элни адамыча юйлю оноунъ джокъду. Джазны бурну къарагъандан башлаб стахануф болгъанма деб, эндиге дери сабанда айланнъанса, аны бошагъанлай бюгюннъе дери чагада айланнъанса, энди кетсенъ'а, къачха дери, сау кёреик сора. Къуру колхозда ишлеб андан трудодень алгъан болмаса, юйюнь къуругъан, бир башха затдан юйюме не хайыр этеим деб, сагъышынъ джокъду.

Къатынны сёзю къалайгъа джондургъанын анылаб, Ибрагим „Ха-ха-ха-ха“ — деб, кюлдю.

— Стахануф кесинъ бол, мен стахануф тюлме, — къатын, мен стахановецме, стахановец! Акъыл да, оноуда сендеди, ауруунъ тас, айт сени акъылынъа тынъылайыкъ — деб, Ибрагим ышарыб, Айшатны кёзюне джити къарады.

Муну джюреги бла айтханын эри накъырдагъа бургъанына, Айшат бир кесек къыйналды, алай болса да кеси-кесин тыйыб, бюгюн Бийба бла ушагъындан, былай хапар башлайды:

— Джашай билгенле бардыла, кёзюу-кёзюую бла колхозда ишлерин да эте, къадалыб кеслерини юйлерине урунадыла, тышындан хайыр этедиле. Бийбаланы ючеуленлерини да трудоденлери сен кесинъ бир башынъа алгъанны ондан бири чакълы джокъдула. Къуру эки бачхаларындан чыгъарыкъ, эки джылларына боллукъду. Былтыр ала гардош сатыб къаллай бир хайыр этгендиле.

— Башлагъанса энди... Бийбаланы джашауларына мен джашаууму аушдурмайма. Тейри мен аланы къылыкъларын джашауларын да асыры ушаталмайма, сен аланы махдасанъ да, мен аланы кёрюб болмайма: джыйырма

чакъырмай адамлары колхоз ишге чыкъмайдыла, тюрлю-тюрлю сылтаула табыб ишге бой бермейдиле, халкъгъа ушагъыусуз затла кѣргюзедиле. Аланы мангъа сагъынма — деб, Ибрагим къашын-башын туюб, кючлю суусабдан тартды.

Колхозгъа Бийбалары суукъ къарагъанларын Айшат кеси да джаратмай эди. Джаз гардош салыргъа баргъан бригаданы заманында чыкъмай Бийба кѣб сакълатханында, Айшат да къалгъан тышырыулагъа къошулуб, Бийбагъа бек кючлю урушхан эди, Алай'а кесини айтханын эрине этдирир ючюн былайда Бийбаны сѣгерик тюл-эди.

— Бийбалары сенден обурдула, башларына табын этедиле. Сен айырылыб тургъан джашынгъа план ала билмейсе, ала уа эринден чыкъгъан къызларына бизден башхады деб, уллу план алыб тутадыла. Ол эки бачхадан чыкъгъан ашарларына, сатарларына боллукъду сора, колхозда неге кюрешеди.

Къатыны чюйре акъыл алгъанына къыйналыб, Ибрагим сагъышлы болду, джуаб да этмеди, Айшат'а аны не акъыл бла тынъылагъанын айырмай, эрими айтханыма тюшюндюре шойма деб сѣзню джангъыртды.

Бийба бюгюн суу ызында тюбегенинде, Барисге эндда план алмай турамысыз деб, уллу айыб этди. „Эринги аузсузлугъуду ансы, советни председатели Барисге план берликди“ — дейди Бийба. Мени джауму да акъылы болмагъа эди. Обур адамла айырылмагъан адамларына джассы-джассы бачхала алгъан заманда биз керти айырылыб тургъан адамыбызны хакъын алалмайбыз.

— Къой, башымы аурутма, — деди Ибрагим, бир да тѣзелмей — Бийбаны джолу бла мен барлыкъ тюлме, Бийба советни алдаб, эринден чыкъгъан къызына план алады; Бийбаны къызы, колхоз ишден сылтау бла башын джаллатыб, законсуз ишлени джюрютеди: сахарда 20 сомгъа алгъан къумачын 8 тюменнге сатады. Бу затла халкъ, Советский власть эриши кѣрген затла болгъанын сен ангъыламайса.

— Мен сангъа законсуз план ал, спекулянт бол демей шоймада. Айырылыб тургъан адамынги хакъын ала бил дейме.

— Не план керекди Барисге? Не этерикди Барис планны? Шахарда ишлейди, кзулукчуду. Крал бойнуна салган кзулукну бет жарыкты тындырса — анга „план“ олду. Барис да, келин да, бу хапарынты эшитгенлеринде, санга не айтхандыла? Шахарда джашаган кзулукчугга элде бачха тутарга болук тюлдо, бу хапарны чыгармагыз дегенлерин унутханмыса?

— Бирда кюркма, алма терегинден узак кетмейди, ол да сенича бурушакылды. Башым, кесимн ююм дей билмейди. Колхозну тюю кынтыр болгандан эсе, юсюнде киимлерин сатарыкты. Барис шахарда турганлай, аны аты бла бачха алыб хайырландырсак, юйге не хата болукчуду? Джокчу сизде обурлук, джашынты да, кесинты да обурлук билмейсиз.

— Эшда, ол обурлукланы артлары узаймай бир ачыллык болур ансы, ала бизге чырмау боладыла. Бийба кибикле кзурусала, бизни колхозубуз мындан эсе беш кят бай болур эди: колхозда арага урунмай, табханларын не бетсизлик бла да, не ётюрюк бла да кеслерине джукъарга кюрешген, эски кылыктыла алкын тас болмагандыла. Ала бла кюреширге керекди. Ала ауруудула, джукъган ауруудула, сен ол аурудан ауруб башлаганса — деб, Ибрагим колу бла Айшатны кергюздю.

Была былай селеше турганлай, Ибрагимни эки кызы да собраниден кайтыб келдиле. 8 чи классда окъуган тамада кызы Мариям, анасы бла атасы нени юсюнден селешгенлерин кысха огъуна сизди.

— Анам, жарлы, биягы планны даурунму башлаганса? — деди Мариям анасына. Колхозда ишибизни тындыргандан сора, бу бачхабызга кереклисича кярсак да андан чыкыган бизге озуб болукчуду.

Кызыны таб айтханына куаныб, Ибрагим:

— Тейри кызым, ананты Барисге план алама дегени бош хапарды, муну кесине керекди план. Ююмден башха джашайма десин да Бийбаны кызыча советден план алсын, сора, колхозда ишлеб да кюрешмез да, гардош сатар да турур — деб, ышарды. Аны эшитгенлей:

— Ма, иги акыл, ма, таб оноу — деб кызыла, аталары да кошулуб кюлдуле.

Къызла аталары джаллы болуб, муну самаркъау этгенлеринде, Айшат уллу кѣбдю.

— Сиз'а не анъылаб кюлесиз, джауума да сиз кюлюгюз. Сиз билген: колхоз, окъуу, школ хурджунумда ачха къондурмай, кюн сайын китаб сатыб алгъан.

Юйню ичине къалайдан хайыр келлигинден сизни тюк чакълы бир хапарыгъыз джокъду. Барчы бир къара, Бийбаланы Татлыхан тюзююн окъуй, джаза билмейди, колхозда бир кюнню ишлесе, кесини ишине 10 кюнню къалыргъа мадар табады, дагъыда ол къалай джашайды, къаллай харакет джыйгъанды, ол санъа турсуна эсе, онъ джанынъы айландыр да бир барчы?

— Тоба, ол манъа турсунмазгъа да болур, ёнъе мен да анъа джалынныкъ тюлме, неда аны харакетине, хадегине сукъланмайма. Тюзюн айтсам: Татлыхан бла джолда джюрюрге да ыйлыгъырыкъма — деб, Мариям эки къара къашын да кериб, анасына ёхдем джуаб берди.

— Къара, къара аны айтханына? Бар алай, гырт деригод санъа: сора нек ыйлыгъаса аны бла джюрюрге, тели? Сени андан артыгъынъ неди, тукъумунъ, джугъунъ анданмы аргыкъды? Тели, биз алагъа джетмейбиз, бош затланы гырылдама...

— Аны тукъуму манъа керек тюлдю, бютеу халкъ джанын-къанын аямай, колхозгъа урунуб, къралыбызны ёрге ёсдюрген заманда, аллайла, колхоз ишден башларын джаллатыб, энчи мюлкге кюрешедиле, Бийбаны къызы кибикле уа, ол бегсизлик бла да къалмай, спекулянтла болуб айланадыла. Советский власть, халкъ эриши кѣрген зат бла джюрюген адамны мен кесиме генънъе санамайма. Сен'а, тукъум - джукъ санаб тургъан болмаса, муну алкъын анъыламайса. Айшат джуабсыз болду. Ибрагим Мариямны толу акъыл джыйыб баргъанына кемсиз къуанды. Джюреги асыры бек кѣлтюрюлгенден чыдаялмай, табджандан секириб къобуб, келиб къызыны башын сылаб айтды:

— Аферим, къызыма, аферим! Ананъы эки аягъын бир уюкъгъа сукъдунъ.

Быланы бир джаллы болгъанларын кѣргенинде, Айшат ачууланыб:—Аллах, аллах, сиз акъыллы—биз тели. Сиз айтхан керти эсе, элде спекулянтланы кѣрутурукъсуз.

Сиз селешгенигиз бла кялырсыз, ала уа башларын бегитирле.

Атасындан да кёл табханында Мариям алгындан да джарыкъ болуб:

— Анам, тоба, тас этгенча да кёрюрсе— деди, — Айтдырмай кьоймай эсенъ бюгюн партийно - комсомол собраниеде, милициядан да адамла болуб, элде спекулянтланы талайын белгили этгенбиз. Райондан келген милиционерле ма бусагъатда Бийбалагъа тинтиуюл этрге кетдиле. Энди Татлыханны „баш бегитиуюн“ сен кёрюрсе—деб, Мариям барыб столда „Анна Каренинаы“ кьолуна ала шиндикге олтурду.

Ол хапарны эшитгенлей, Айшат, сыртына тер уруб, орундукъгъа олтурду. Спекулянтланы закон айыбларына тюбетгенликге Айшат уллу бушуу этиб кыйналлыкъ тюл эди. Аны симсиретген башха зат эди. 6—7 джылны мындан алгъа элде колхоз кьурау джанъы тебреб, кулаклары кьурутуу баргъан заманда, Барис комсомол организацияны секретары болуб ишлегенди. Ол, кулакка бла къаты кюрешиб, колхозгъа заран бергенлени, джуукъ, тенъ деб къарамай айгъакълагъанды. Къалгъан активистлеге этгенлерича, кулакка, эфендиле, къалгъан аланы джакъчылары, Барисге да аман хапарла чыгъаргъандыла, къаргъыш, сёгюш сёзлени джюрютгендиле. Айшатны да джюрегин кёб кыйнагъандыла. Бу затны Айшат унутмагъанды. Эндда ол къаргъышла, аман хапарла джанъыдан Мариямны юсю бла айтыладыла деб, анъа кьоркъады.

— Эй, къыз, сиз бу акъылда болуб, мени тийре, хоншу бла татлы джашаргъа кьоярыкъ тюлсюз — деб, Айшат ахсынды.— Барисни къайгъысындан кьутулдум деб тургъанлай, энди сен да къыз башынъ бла бизни юйюбюзге балахны джаудуругъа башлагъанса. Ёлген анамы джаны бла айтама, мен сени кибик заманымда элни ишине къатышханны кьой, атамы юйюнде затланы тюзююн билмей эдим. Аллай затны сорургъа да кьоркъа эдик, ол зат джюрюмей эди. Сена собраниеде спекулянтланы белгили этдик деб, кьуаныб хапар айтаса. Энди ол затны Бийбалары билселе, мен бетими алагъа къалай кёргюзейим, неда сени ала башынъа элде къаллай хапарла чыгъарырла.

— Бу чирик хапарынъы бир къойсанъ боллукъ эди —деди анъа Ибрагим. — Энди бютеу элни коммунист-лери, комсомоллары джыйылыб этген иште не сёз чыгъарыкъды. Неда бурунъу джашаулары келтириб бусагъатха неге тенъишдиресе. Сен къыз заманында малдан башха джашауунъ болмагъанды, мен 9—10 джылны кулакга—ма былайда кесими атамы къарнашы Темботха къулланыб тургъанма. Ол тукъум налат джашау кетиб бошагъанды. Ёсуб келген джаш тёлю кърал, партия не айтса, аны этерге керекди. Лиза, челекни алчы, ийнекле келгендиле, сауайыкъ—деб Ибрагим арбазгъа чыкъды.

Ала эшикге чыкъгъанларында, Айшат Мариямгъа:

— Быллай затха къатыша турма деб, мен санъа ненча джолда айтханма — деди. — Собраниеге барсала да бир къауму аузларын джарыб сёлешмейдиле, бир бусурманны ачытырча ишге къатышмайдыла. Сиз'а „къакъ“ деб, къаргъача алгъа къычырасыз. Бир да къроркъма патчахлыкъны тахтадан тюшюрген Совет власть, сен къатышмасанъ да тёрт-беш къротур спекулянтны орнун табырыр. Ол затла къралны, оноучулары ишлеридиле. Мени разы этерик эсенъ, къыз башынъы аллай къайгъылагъа къатышдырма.

— Сора къралны иши меники тюлмюдю, кърал кеси кимди да!? Мен къралны, Совет властны адамы тюлмеми!? Кърал менме, мен, анам! Совет власть мени кибикле ючюн къруралгъанды. Ленин Сталин, большевик партия — аладыла, бизге джарыкъ джашауну болдургъан, бизни кулаклары тюблеринден алгъан ма аладыла—деб, Мариям Ленин бла Сталинни къабыргъада портретлерин кёргюздю.

Айшат, къызы алай айтханында, бурулуб, къабыргъагъа къараб, Ленин бла Сталинни суратларын кёргенлей, керти да ала анъа къараб тургъанча болуб, уллу джунчуду, таб бир уллу аманлыкъ этген адамча уялды, тили бюлдюрдю этди.

— Кърал меникиди. Къралны иши да мени ишимди, къралны, партияны джауу мени къраллы джауумду. Партияны, халкъны иши ючюн собраниеде сёлешген, къой, керек болса джанымы алдырырма, анам—деб, Мариям ариу къролчуклары джумдурукъ этди.

— Оноучула дейсе сен. Ала уа кимледиле? Патчахны офицерлери, генераллары не да эски Къарачайдача, халкъны къанын ичген Бёдене улуну, Ачахмат улуну джашлары болмагъанларын кесинъ ариу билесе. Бизни къралыбыз урун нъанланькъыды. Мени атам кибики стахановчула, колхозда иги ишлеген эркишиле, тышырыула Верхэвный Советге депутатла болуб турадыла. Бизни къралыбыз болмаса сюрюучюле, сабанчыла аллай оноуда болуб къайда кёргенсе. Бизни Барис коммунистди, областда онълу къуллукъчуланы бириди. Энди ол санъа кимди?

— Ол, мени баламды, баурумду — деб, Барисни атын эшитгенлей, Айшат, кёзю - башы джарыб, силкинди, къызына да джюреги иги ачылды.

— Ал да къарачы къалгъан къуллукъчуланы. Ала бары да сени кибики уруннъанланы джашлары, къызларыдыла.

— Ала кимле болгъанларын, къызым, мен сенден эсе иги билеме, бусагъат аланы аталарын, аналарын, тукъумларын санаб, къолунъа береим.

— Ма ала бары да Ленин, Сталин кёргюзген джол бла, бютеу халкъгъа мындан да улуу къуанч джашауну — коммунизмни салыргъа кюрешедиле.

— Аны сен манъа алгъын да айтхан эдинъ, Барис да кёб айтханды, мен ол затланы билеме.

— Да биле эсенъ, сора къралны ишине къатышма деб, манъа нек айтаса?

— Айхай, барысын да билиб къоялсам'а, къарангъы къатын, сенича, 8—9 джылны окъугъа эдим, мен, сора кёрюр эдинъ.

— Керти айтаса анам, „Къарангъы адам политиканы тышындады“ дегенди Ленин. Ленинни сёзюню магъанасы: окъуй билмеген адам къралны, большевик партияны джолун, оноун терен анъылаялмайды; аны анъыламаса уа сокъур джолда абына-сюрюне баргъанча, халкъ иште кеси ишинде да, кереклисича ишлеялмайды, халкъгъа, аны ичинде кесине да, толу хайыр бермейди. Бирбирде уа хайыр бергенни къой, къралгъа, кесине да хата этерге боллукъдү: билмей къралны законларына чюйре затланы этерикди, аны бла къалмай, халкъны джауларына кесин алдатыб, кир ишлеге кътышырыкъды.

— Аллах сакъласын, кир ишге къатышхандан эсе, джаным чыгъыб къалса суюеме — деб, Айшат бекъ титиреди.

— Да, анам, сен кесинъ суююб кир ишге къатышмазлыгъынъы мен да билеме, алай болгъаны ючюн, окъумасанъ терсни-тюзю айыралмайса, этген ишинъде аман бла игини бир-биринден айырыб танымайса. Ма, анам, сени бюгюнню селешген сёзюню алыб къарайыкъ. Сен къалай этесе. Колхозгъа, аны ичинде кесинъе да заран бергенлени, кюрешиб, айыбларына тюбетир орнуна, джанъылгъанланы тюз джолгъа бурур орнуна, кесинъ аланы тузакъларына тюшгенсе, аланы кир ишлерин махдайса. Атам сен айтханны этерге унаса, биз да Бийбаларыча боллукъ эдик.

— Тоба де, мен джарлы, тоба де! Мени ююмъ алача бедишлик болгъандан эсе, къара джерге кирирге разыма, Барисге план алсакъ деб, джанъыз аны айтхан эдим ансы... Ол да законъа терс эсе, бюгюнден сора аны аузумдан чыгъармам, аллайланы сёзлерине тынъылагъанны къой, тоба мен алагъа кюн-ашхы бермей къоярма, къызым.

Айшатны анъылай башлагъанына Мариям уллу къуанды, анасына джюреги халал болуб, кёзлерине аз джыламукъ да урду.

— Ма, анам, — деди Мариям, бираз тынъылайыракъда болуб, — да сени джанъылгъанынъ Ленинни айтхан сёзюню керти болгъанын кёргюзеди.

— Аузундан чыкъгъан сёзю эл багъасы болгъан Ленинни джанына мен къурман болайым, — деб, Айшат Ленинни суратына суююнюб, кёб къараб турду.

— Сени окъууунъ болса, анам, — деди Мариям, — сен Бийба кибиклени эниклерик тюленъ, колхозубузда айырма ишлеген Абидат, Кышда, Ариуджан кибики стахановкаладан юлгю алыргъа кюреширик эдинъ.

— Да, къызым, мен Абидатча джанъыз адам болсам, мен да окъур эдим, стахануф да болур эдим, кесинъ кёресе да, мени юй къуллугъум аурду.

— Огъай, анам, джанъыласа. Абидат алай болсун, Кышда уа, Хурай'а? Аланы юйдегилери сенден эки-юч къат кёбдюле, сабийлери да уакъдыла, дагъыда юй

джарлылыкъларын да тындырадыла, окъургъа да заман табадыла. Колхозда ишлери да айтыулукъду. Алай ишлеген тышырыулары бир къаумуна орден берилликди — деб, бюгюн собраниеде парторг алай айтханды.

— Кимлеге берилликлерин айтдымы? — деб, Айшат, орденни эшитгенинде сагъайыб, сорду.

— Алкъын белгили тюлдю, атларын айтмагъанды.

— Насыблыла — деб, Айшат, ахсыныб, орден алгъанлагъа улуу сукъланды.

— Къатынла бла керексиз ушакъны орнуна къадалсанъ, анам, эндиге газет, китаб окъурча боллукъ эдинъ. Учителле, атам да алагъа къошулуб, къаллай бир кюрешгендиле, ликпунктха таймаздан джюрю деб. Сен'а бир ыйыкъдан тохдадынъ да къалдынъ. Къуру Лиза бла менден окъуб да къоярыкъса.

— Кюрешеим, балам, кюрешеим — деб, Айшат, къызына мындан ары окъуб башларгъа сёз берди.

Ибрагим бла Лиза ийнеклени сауб юге кирдиле. Ибрагимни къолундан толу сют челегин ала, Айшат:

— Атасы, кечеге не ашарсыз, шаймы къайнатыйым огъесе айран бла гырджын ашаб джатармысыз?

— Бу хыны кюнюнъде сен мен айтханны этерик болмазса, къызларынгъа сор, джаным, — деб, Ибрагим рукомойникде къолларын чайкъай, накъырда этди.

— Къуймакъ да эт, чай да къайнат, анам — деб, Лиза ол юйден къычырды. — Мен айран ичерик тюлме, джукъуму келтиреди. Бюгече мен олтуруб „Как закалялась стальны“ окъурукъма.

— Кет, аман, джукъучу кишиу! Классда да джукълайса сен — деб, Мариям Лизагъа накъырда этди.

— Кертими айтаса? — деб, Ибрагим Мариямгъа джити къарады.

— Керти айтама. Бу джаз, майда Иван Петровични историядан урогунда, къаргъача, бурнун партагъа тиреб, баш къагъа тургъанын нёгерлери кёргендиле.

Бары да анъа кюле тургъанлай, эшик къагъылды, Мариям барыб эшикни ачханында, колхозну почтальону Ахмат:

— Кече ашхы болсун — деб, эшикден кирди.

— Сау бол Ахмат — деб, бары да ёрге къобдула. — Олтур, марджа. — Лиза, Ахматха шиндик сал — деди Ибрагим.

— Сумкадан „Къызыл Къарачай“ бла „Красный Карачайны“ Ибрагимге узата, Ахмат:

— Огъай, сау болугъуз, олтурургъа заманым джокъду, газетлени бюгечеге чачмай къояргъа боллукъ тюлдю, Совнарком бла ЦК-ны колхоз джерлени юскюнден постановлениелери чыкъгъанды, окъугъуз—деб, кече ашхы айтыб, кетди.

Къызла, чибинле гокга хансха басыннъанча, газетлеге джабышдыла.

— Аланла, „Къызыл Къарачайны“ манъа къоюгъуз, мен анъа маджалма, сиз орусчасын окъугуз — деб, Ибрагим Лизадан газетни алыб, лампагъа джуукъ олтурду.

— Муну бир къара балахы барды, — деди, Ибрагим — бираз окъугъанлай, мен айырмагъан кёб сёзю барды, быланы къарачайчагъа кёчюрюрге амал джокъмуду?

— Атам, аллай сёзлени анъылатыргъа словарь керекди, орус сёзлени къарачайчагъа кёчюрген словарь чыгъарыкъды — деди Мариям.

— Да къачан чыгъарыкъды, бу хадаус, биз арну ит болдукъ бу чыкъгъынчы, он сёзню окъусанъ, андан экисин-ючюскю айырмайса — деб, Ибрагим ол затха джюрегини къыйналгъанын танытды. Юйню ичи, чибин учса эшитилирча, таушсуз болду: Ибрагим бла къызлары газетлени къадалыб ичлеринден окъуйдула, Айшат'а джанъы не хапар айтырыкъдыла деб, шайникни сынджыргъа таушсуз тагъыб, эсин былагъа ийгенди. Ибрагим окъуй келиб:

— Аха, анасы, айтаем да мен санъа: ётирюк айырылыу бла колхоздан артыкъ планла алгъанла къашларына салындыла.

— Алай дегенинъ, айыртыб айт, а киши, къалай дейди — деб, Айшат келиб, эрини къатына олтурду.

— Къалай айырмайса анам: ма Бийбаларыча план алгъанлагъа айтады, — деб, Лиза анасына анъылатады.

Айшат, аны айыргъанлай, кесини джанъылычлары эсине тюшюб, уллу уятлы болду, къызарды, алайдан да отджагъа таба джаллады.

— Ма, эндда огъур иш, ма акъыл оноу! Бир джылны ичинде 80-дан аз трудодени болгъанны колхоздан къысдаргъа эркинлик береди... Мен не затны излей эсем,

ол мында он кѣат толу айтылгъанды. Бу оноуну бю-теу халкъ, иги ишлеген колхозникле кюсеб тургъанды-ла—деб, Ибрагим уллу кѣуанады.

— Кѣонакѣгѣа кетгенди деб, кѣызларын башха эл-леге ийиб, прирезкада чагадан тыйыучулагѣа кѣалай ашхы болгъанды — деди Мариям.

— Алайды, кѣызым, сиз иссиде чага этген заманда джел кѣакѣдыра айлангъан кѣызланы энди, мен бир кѣрюрме — деб, Айшат, уялгъанын да унутуб, хапаргѣа кѣошулду.

Айшатны сѣзюне сеирсиниб Ибрагим:

— Былайын ‘а, хариб, сен да анѣылайса, ол план хадаусду сени одалгѣа ийген ансы, деди.

— Айхай анѣылайма, аллай бетсизликлени мен кѣ-рюб да болмайма, — деди Айшат, кѣлю уллу болуб — Бетлери, ырызлары болгъанла колхозда урунуб джашай-дыла, аллайла уа ишлемегенлей колхозну джукѣаргѣа, аздырыргѣа кюрешедиле. Бу законну Сталинми чыгѣар-гъанды?

— Сталин этгенди, Сталин да Молотов да этгендиле, — деб кѣызла бирден кѣычырдыла.

— Узакѣ ёмюрлю болсун сыйлы Сталин. Анѣа мен кѣор болайым — деди Айшат.

Кубанская партизанская

Вечереет. Неба выси
Легкий сумрак тронул.
По степи широкой—рысью
Едет эскадронный.

А за ним в лихом подборе
Шумная ватага.
Набекрень кубанок море
И в глазах отвага.

Помнят ночи, полдень яркий,
Поле, лес, курганы,
Как с врагами в схватке жаркой
Бились партизаны.

Нет пути и нет дороги:
От лихой погони
Мчатся, полные тревоги,
Беяки на конях.

Там за синим небосводом—
Шумная станица,
Эй, ты, девушка-красотка,
Дай воды напиться!

Бились мы в бою суровом,
Жизни не щадили,
Ширь степную теплой кровью
Щедро окропили.

Нам в степи родной, широкой
Лютый враг не страшен.
Будем биться мы жестоко
За отчизну нашу!

Колыбельная песня

Вечер нежно сумрак стелет.
Ночь тиха идет.
И, склонясь над колыбелью
Сыну мать поет.

„Спи, мой милый, спи родимый,
Баюшки-баю.
Я тебе спою, любимый
Про судьбу твою.

Спи, закрой, мой мальчик глазки,
Песенке внимай.
Над тобою, точно в сказке,
Ясный месяц май.

Эти годы с песней звонкой
Пролетят стрелой.
Ты сейчас еще мальченка,
Вырастешь большой.

Будешь рослый и здоровый,
Закален в труде,
Что же родина готовит,
Милый мой, тебе?

Много званий и профессий
Есть в СССР:
Может будешь ты профессор,
Может инженер.

Будет солнце днем лучистым
И сиять и греть.
Может будешь ты артистом—
Звонко песни петь.

Дни идут веселым строем,
Год—сменяет год.
Может будешь ты геросм
Биться за народ.

Вечер нежно сумрак стелет.
Ночь тиха идет.
И, склонясь над колыбелью,
Сыну мать поет.

М а т е р и

Здравствуй, дорогая!
Уж по крыше осень
Барабанит мелкими
Каплями дождя.
Нынче не пришлось мне
К вам приехать в гости,
Повидать старушка
Милая тебя.

Мы с тобой растались
Раннею весною.
Синий май у речки
Только что зацвел.
До большой дороги
Узкой полосой,
В думы погруженный
Впереди я шел.

Помню при прощаньи
Плакала ты много,
Кончиком платочка
Вытерла глаза.
Я пошел с котомкой
По большой дороге,
На прощанье что-то
Нежное сказав.

Вспоминаю часто
Цветень травостоя,
След прошедший путано
Утром по росе.
Помнишь как учила
Ты меня с косою
За собой шагать
По узкой полосе?

Ты сейчас в колхозе.
Тихо осыпается
Под твоим окошком
Пожелтевший клен.
Молодое утро
Гулко просыпается.
Ты с бригадой дружной
Подымаешь лен.

Ну, а сын твой нынче
На зеленой птице
Улетел далече.
Будешь долго ждать.
По полям широким
Ходит за пшеницей,
Учит как бы больше
Урожай собрать.

А еще он хочет
Стать большим поэтом:
Песни петь веселые,
Не грустилось что б.
Я к тебе приеду
Следующим летом,
Ты меня по-прежнему
Поцелуешь в лоб.

В сад сведешь зеленый,
Где когда-то сливы
Я с братвой веселой
Ночью воровал.
Тихо пробормочешь:
„Сын мой, сын мой милый,
Почему так долго.
Дома не бывал...“

Там над перелеском
Синим и далеком
Солнце приподыметя—
Будет день погож.
Мы пойдем с тобою
По полям широким,

Встретит нас приветливо
Налитая рожь.

Станем в ряд мы дружно,
Рукава засучим,
Да затынем песню
Что повеселей!
Шумным коллективом,
С песней многозвучной,
Хорошо трудиться
На земле моей!

К а р а ч а й

Шумели метели. Бурлила река.
Грустили задумчиво ели.
Над нашей отчизной промчались века,
Но песню сложить не успели.

И был этот край непригляден и глух:
Овраги, болота, да скалы.
Утрами на склонах аукал пастух
Продрогший, голодный, усталый.

По горным откосам, взбираясь наверх,
Смеялся и тешился ветер.
Но горцы не знали, что радость и смех
Для них существуют на свете.

Порою о счастье былом запоют,
Но кто ж этой песни поверит.
Коль в полночь к людскому жилью
Тайком подбиралися звери.

Да стражники сеяли злобу и страх
До легкой наживы падкие.
И бедные люди в суровых горах
Любили и жили украдкой.

И счастье, попав в заколдованный круг,
Пути и дороги не знало.
Над горной страной тяготел, как недуг,
Владетельный князь Крымшамхалов.

Года пролетели над нашей страной,
(Где раньше царило ненастье).
Людей согревая своей теплотой
Взошло лучезарное счастье.

И там, где когда-то гуляла нужда,
Обнявшись с угаром зеленым,

Растут, асфальтируются города,
Сады зеленеют по склонам.

Весенним цветеньем страну замело.
Любовью народной согреты,
С веселой улыбкой в'езжают в село
Врачи, аграномы, поэты.

И если б, как в сказке, суровый Карча
Очнулся б и встал из могилы,—
Взглянул, не узнал бы он свой Карачай,—
Так люди его изменили.

Песнь о девушках

Звонкую песнь запевают,
Смелы, красивы, стройны.
Дружной семьей шагают
Девушки нашей страны.

Роятся в горных породах,
Скалы штурмуют они.
Всюду: на шахтах, заводах—
Девушки—гордость страны.

Слышу по горным поселкам
Гулко разносится весть:
Девушки-комсомолки
Нынче собрались на с'езд.

Яркое солнце устало
Полдень горячий стеречь.
Шумно несется из зала
Разноголосая речь.

Рядом на красных плакатах—
Бисером лозунгов нить.
Нынче собрались девчата
Думы свои изложить.

Двигается шумным потоком
Девушек дружная рать.
Что бы с трибуны высокой
Дерзкое слово сказать.

Что бы на грусть наступая
Песни веселые петь.
Что б без конца и без края
Радостным смехом звенеть!

Д у м ы

Думы мятежные.
Думы счастливые.
Юность безбрежная,
Юность бурливая.
Время шумящее,
Время приветное,
Далью манящее,
Далью стоцветною,
Нежным напевом,
Весеннею пляскою,
Сдержанным гневом,
Цветущею ласкою,
Неистощимою
Мечтой голубою
Время, возьми мои
Думы с собою!
Дни быстrokрылые,
Дни говорливые.
Скрылись унылые—
Мчатся счастливые.
Шумной толпою
Идут над землею.
Время мечты мои
Вместе с тобою!
Дай мне окрепнуть
За дружбу за эту
Я отплачу тебе
Сердцем поэта.

Комиссар Серго

Вот однажды в белом стане
Старый грузный генерал
Вызвал ночью адъютанта,
И сурово приказал:

„Чтобы город красных быстро
Нам прибрать к своим рукам—
Завтра к вечеру на приступ
Быть готовым всем полкам!

Боем смелым и коротким
Рано утром, ровно в пять
Надо Курскую слободку
И Бозоркино занять!

Налететь как вихрь, мгновенно!
Только, знайте наперед:
Что б ни раненых, ни пленных—
Не жалейте этот сброд!“

Ночь мигает мутным глазом.
Звезды яркие горят.
Адъютант ушел с приказом.
Генерал улегся спать.

* *
*

Звезды яркие погасли.
Брезжил утрений рассвет.
В это время в штабе красных
Комиссар созвал совет.

Тихо утро молодое
Выплывало из-за гор.
И, склонясь над картой боя,
Говорил бойцам Серго:

„С нами воля и надежда
Бьемся мы за нашу власть.
Может этим утром свежим
Враг задумает напасть.

К бою надо быть готовым.
Все проверить, рассчитать.
Мы должны в бою суровом
Жизнь счастливую достать.

Силен враг. У генералов
Много пушек и коней,
А у нас патронов мало,
Маловато и людей.

С нами ж вера в наше дело
Долг священный нас зовет.
Бить с расчетом и умело,
Бить и двигаться вперед!“

Солнце в нежной позолоте,
Зарумянившись встает.
Дремлет Курская слободка,
Притаился враг и ждет.

* *
* *

Утром над селеньем.
Шум и канитель.
С ошалелым пенъем
Мечется шрапнель.

Кто считал потери?
Больше чей урон?
Лезет диким зверем
Враг со всех сторон.

Утро—темный вечер.
Час—что долгий год.
Вот врагу навстречу
Вышел красный взвод.

Ухают снаряды,
Гул и свист кругом.
Впереди отряда
Комиссар Серго.

Бой горячий дышет.
Сжав сурово рот,
С конным взводом вышел
Огурцов в обход.

Тайною тропюю,
Торопя бойцов,
С тыла к месту боя
Мчится Огурцов.

В смелый бой за счастье
С четырех концов—
Командиры красных
Повели бойцов.

Бой кипит. Поток
Жарким льется кровь.
Слышен конский топот,
Лязг и свист клинков.

Враг обескуражен.
Нет пути врагу.
Эскадроны вражьи
В панике бегут.

* * *

Солнца луч по небосводу
Проскользнул и вниз упал.
В штабе белых, в дикой злобе
Плакал старый генерал.

Баллада о погибших дозорных

(Светлой памяти испанской комсомолки Лины Олена)

Сумерки вдаль умчались,
Ночь свой плетет узор.
С винтовками за плечами
Шагают они в дозор.

Ветер сердито воет,
Гонит раздумье прочь.
Бодро шагают двое
Юных в глухую ночь.

Путь их тяжел и длинен.
Дождь без конца идет.
Бодро шагает Лина,
Рядом товарищ ее.

Час за часом проходит,
Бьет дождевая пурга.
Глухо шумит непогода,
Вязнет в грязи нога.

С каждой минутой силы
Тают. Невмочь итти.
Взгляды, скрестясь, застыли:
Сбились они с пути.

Вдруг неожиданный окрик:
„Стой! Кто идет? Пароль?
И как далекий отклик
В сердце глухая боль.

Вот к кобуре нагана
Птицей метнулась рука.
С криком глухим: „Испания!“
Лины товарищ упал.

Пулю за пулей Лина
С яростью шлет врагам.
Вот уж с патроном единым
Остался ее наган.

Сжав рукоять револьвера,
Падая на песок,
Лина с проклятием: „Звери!“
Пулю пустила в висок.

Пусть вы погибли оба,
Но память о вас жива.
Песня летит по дорогам,
Тихо шуршит трава.

В битву за правое дело
Герои смело идут.
И никакие метели
Не преградят им путь.

Путь их тернист и длинен,
Но бодрость вперед ведет.
Юное племя Лины
Счастье в бою найдет!

Было. Есть

I.

Много легенд и преданий
Ты мне поведал Кавказ.
Нынче я вспомнил недавний
Старого горца рассказ:

— В те неприветные годы
Правил страной черный царь.
Нес он нам гнет и невзгоды,
Сколько я видел их встарь!

Только князья, богатеи
Жили в роскошных домах.
Сытые „люди Расеи“ —
Жизнь разливали в пирах.

Горцы веселья не знали,
Ежась под царской пятой —
Горькие дни коротали
Доли своей роковой.

Горечь и лютая злоба
Стали рассеивать страх...
„Бунты? Поглядывать в оба!“
Свыше приказ. И в горах.

Вновь засвистела нагайка,
Рос произвола разгул.
Царских грабителей шайка
Шла из аула в аул.

Зверства. Убийства. Насилья.
Слезы. Проклятия. Плач. —
Так — государев „всесильный“ —
Правил расправу палач...

II.

Но во мгле долготерпенья
Прогремел октябрьский гром
И рассвет первовесенный
Наступил в краю родном...

Там, где стыла тишь безлюдья —
Стройка новых дней звенит,
Упираясь в скалы грудью
Микояншахар стоит.

Это вырос новый город
У слиянья бурных рек.
Карачаю тесный ворот
Расстегнул советский век.

Там, где у людей вчерашних
На меже была межа —
Нынче на бескрайних пашнях
Зреет тучный урожай.

Где голодный хищник рыскал,
Да и то не по следам, —
Там, на пастбищах альпийских
Бродят сытые стада.

Там, где раньше — днем и ночью —
Слышен был лишь шум реки, —
Нынче врубовки рокочут,
И гудят, поют станки.

Где совсем недавно жили
В вечном горе и нужде —
Расцветает изобилье,
Счастье, радость, смех везде.

Это — нынче. Завтра — знаю —
Расцветет еще пышней
Жизнь в свободном Карачае,
В нашей солнечной стране!

Осеннее утро

Краешек
теплыми
улыбка
так хороша
Загорелые
шуршащим
На перекатах
пенится
Сентябрь,
Встал над горами
Жизнь
Город сверкающий
Мчит по асфальту
в ветер

сизой чадры
пальцами солнца
приподнят:
румяной зари
сегодня!
спины скал
плащом листвы
покрыты.
река
в грудах гранита.
а ласковый день
по-майски погожий
закипает везде,
ожил.
авто,
вонзаясь
горячею грудью.

Бурно,
как горный поток, —
двигутся
бодрые люди.
Они, отдохнув,
спешат
к своим верстакам,
за станки,
в кабинеты,
свежестью утра
дыша,
купаясь
в волнах рассвета.
Сталинским солнцем
согрет
и озарен
так обильно —
ты не увянешь,
нет, нет!
Город мой
юный и сильный.
Цвети
Микояншахар,
как радужный блеск
перламутра,
как лучшая строчка
стиха,
как это
хорошее утро!

Березка

Не вчера ли ты утром
Ты цвела так пышно,
Стройная березка на скале.

А теперь грустишь ты,
Шелестя чуть слышно.
Клонишься, угрюмая, к земле.

    Пожелтели листья,
    Растеряла их ты.
    В них же ты была так хороша!
    А с тобою рядом
    Плюшевые пихты
    Зеленью неблекнущей шуршат.

Ветерок сентябрьский
Веет с гор прохладой
И кружит туманы в полутьме.

Это значит — осень,
Это значить — надо
Начинать готовиться в зиме.

    От альпийских пастбищ
    Двигутся в ущелье
    Тучные колхозные стада.
    Их аул встречает
    Расплескав веселье,
    Вглядываясь в дымчатую даль.

Ты ж, моя березка,
Будешь одиноко
На седом утесе зимовать.

Искристо заснеженный,
Твой кудрявый локон
Будет в стужу зябко трепетать...

    Но весна настанет!
    В солнечном разливе
    Нежась, ты опять начнешь цвести.
    Слушая напевы
    Осени дождливой,
    Милая березка, не грусти!

У памятника

...К нему не зарастет
народная тропа..."

А. С. Пушкин.

Не забыть мне ее! Эта встреча
Вновь рисуется в красках живых:
Голубым парашютом-вечер
Опускался на грудь Москвы.
Я по шумным проспектам столицы,
Зачарованный, тихо бродил.
Сердце билось встревоженной птицей
В—полной радости—клетке груди.
Помню, вышел на площадь большую,
Утопавшую в синеве,
И ему прошептал, волнуясь:
— Александр Сергеич, привет!
Он, недвижимый, стоял величаво
И незрячие щурил глаза,
Так знакомо простой, курчавый,
Но в ответ ничего не сказал.
Переливно звенели трамваи,
Булькал говор, шуршали авто, —
Клокотала Москва огневая...
Я шептал, этим звукам в тон:
— Твоих песен я знаю много
И тебя самого хорошо.
Не тропой, а широкой дорогой,
Видишь, нынче к тебе я пришел.
Горячи и звучны твои песни,
А мечты твои — явью звенят,
И, поверь, тех мечтаний чудесней —
Явь задорного нашего дня.

Если б мог ты вокруг оглянуться,
Как цветет молодая страна,
Озаренная Конституцией, —
Ты бы матушку-Русь не узнал!..
Эх и жаль, Александр Сергеич,
Что не в наш ты родился век,
Что не можешь ты, с песней своею
Вновь шагать по родимой Москве.
Но к тебе, по дороге широкой
Все шагают семьею одной
И, как песня, вздымается рокот:
— Здравствуй Пушкин,
    любимый,
    родной!

Седовцам

В третий раз
и земля   расцветали сады
   утопала в цветах,
а седовцев
   суровые льды
цедко
   стискивали в тисках.
Их,
   озлившись,
   хлестала пурга,
грыз нещадно
   жестокий мороз,
гибель
   их стерегла в двух шагах,
но
   сиял свет рубиновых звезд
и
   задание вождя и страны
выполняли
   спокойно
   они,
сердцем,
   телом и духом
   сильны.
Головой
   ни один
   не поник.
Час настал
   и героев
   из льдов

вывел
        флагманский ледокол
и за „Сталиным“
                        славный „Седов“
в порт отчизны
                        с победой пришел.
Их достойно встречал
                        Ленинград,
как сынов обнимала
                        Москва,
но дороже
        высоких наград,
        ликований,
        приветствий,
        похвал—
были
        сталинские слова:
— Поздравляю,
                товарищи,
                        вас!

Случай в Нохкау

В горах
затерялось
селенье Нохкау.
В селеньи
засели бандиты.
Сыновью кровь
уносила река
К равнинам,
солнцем залитым.
Едва занималась
в ущелье
заря,
Румяня
седые вершины,—
Вел снова
на приступ
красный отряд
Боевой командир
Мартынов.
И жалобно
жаркий
жужжал свинец,
И ноги
шагать уставали,
И сотни
простых
бойцовских сердец
Вспыхивая—
угасали...
В ущелье,
дрожа,
умирала заря.

Дымились
останки пожарищ.
В селение
мчался, оставив отряд
Серго.
Комиссар.
Товарищ.
Вот он
перед белым полковником
стал,
Величественный,
спокойный.
И гневно
опешившему
сказал:
— Ты...
гостя не ждал,
разбойник!...
...Взвился
под Серго
его конь боевой
И скачет
по тропам зеленым,
А Цаликов,
молча,
в сумрак ночной
Уходит
к угрюмым кленам...
В ущелье
цвела
молодая заря
И день
окрылялся славой.
С победною песней
красный отряд
Вступал
в селенье Нохкау.

Соколы

Размеренно, бодро
Урчали моторы.
Пропеллеры
Яростно рвали пургу.
Герои крылатые,
С ветрами споря,
Промчали над миром
Бесстрашия гул.
На Север!
По — ими ж проложенной —
Трассе —
В Америку
Прямо
Из нашей страны
Промчались
Сыны величайшего класса,
Промчались
Вождя дорогого сыны.
То —
Сталинской выучки
Соколы наши:
Чкаловы.
Громовы.
Сотни таких...
То —
Люди отваге,
Ума и бесстрашия,
Люди простые —
Большевики.
Но ежели стаи
Стервятников вражьих,
Вконец обезумев,
На нас нападут —
То взлетом стремительным
Соколы наши
Вдребезги, впрах
Всех врагов разобьют!

Песня о рыбацкой лодке

Час неровен. Чутко дремлют
В бухтах лодки и суда,
Стонам моря робко внемлют:
В море мечется беда.
Каспий злится. Ветер воет.
Волны яростно режут.
На рыбацкой лодке трое
Смело по морю плывут.
Шторм швыряет их лодчонку,
Хлещет брызгами в лицо,
Катит бешено в догонку
Волн бушующих кольцо...
Так куда же непогодой
Держат путь свой смельчаки?
Моряки ли то от роду,
Иль простые рыбаки?
Нет, не моряки от роду,
Не простые рыбаки, —
То плывут по бурным водам
Смельчаки — большевики.
Впереди — Серго, отважен.
Джанаридзе, Камо с ним.
Сквозь кольцо сплошное вражье
Прорываются к своим.
Море яростно, ревело,
Смерть героев стерегла,
Но тринадцать суток смело
Лодка по морю плыла...
Стихло море. Утром ясным
Трое берегом пошли.
Штаб своих отрядов красных
Смельчаки в тот день нашли.
А на завтра мощным шквалом
Под командою Серго
Шли бойцы, под стягом алым,
Шли громить своих врагов.

Чапаев

(Рецензия в стихах).

I.

Боевые кони
Тачанку мчат,
В буйном перезвоне
Бубенцы звенят.
Это Чапаев
В атаку ведет:
— За мно-о-ю,
Вперед!

Льется лавиной
За взводом взвод.
С тачанки
Косит врагов
Пулемёт...
Гимны победы
Горнист труби!
Стремительный натиск
И — враг разбит!

Так начинается
О героях песнь
И, что называется,
Горишь весь.
Атака...
Победная несня опять!
И хочется
Из зала
Песню поддержать.

II.

...Ночь роковая,
Как ворон черна.
Поет Чапаев,
Но песня — грустна.

Тихо, как змеи,
Подкрались враги
Зловеще беззвучны
Их шаги...

Поздно (досада!)
Бойцы спохватились —
Пули —
Свинцовым ливнем
Полились.
Много героев
Легло в эту ночь.
(Слезы горячие
Не перевозмочь).
В волнах Урала
Чапаев погиб,
Но просчитались
Враги.

III.

— Пламенной
Жаждой мести горя,
Анка
Вела на подмогу
Отряд.
Сотни бандитов,
Убивших бойца, —
Смерть обрели
В урагане свинца.
Сотни чапаевцев —
Красных бойцов —
В клочья разбили
Вражье кольцо...

* * *

В воинах наших
Бессмертный живет
Лозунг Чапаева:
— Только вперед!

Песня о Микояне

Ну-ка, дружно, каждый слово свое
Грянем, грянем!
О Микояне
Песню споем, споем!
Ты — как сын любимый — дорог стране
С дней суровых,
До этих новых,
Светлых и теплых дней.
Не сочтешь друзей ты, глядя вокруг,
Всем нам близкий,
Вождь большевистский,
Сталина верный друг.
Мы горды, что ты построить помог
Наш чудесный,
Стройный, как песня, —
Солнечный городок.
Гость желанный, ждем тебя, приезжай
В наши горы,
В новенький город,
В новый наш Карачай.
Расцветает всюду счастья пора.
Все мы вместе
Грянем, да с честью:
Сталинским дням ура!

Владимиру Маяковскому

Десять весен прошло,
Как последнее веское слово
У тебя, у живого
Огнем сорвалось с языка
Почему ж до сих пор
В переплетах картона простого
Белым жаром литья
Чуть не каждая пышет строка?!

* * *

Я не слышал, как ты
Громовыми раскатами баса
Заставлял волноваться
Наполненный мыслями зал
Я смотрел лишь портреты
Живого не видел ни разу,
Но сегодня над книгой
Я бас этот твой услышал.
Так как ты говорил,
Говорило печатное слово:
Зазвенело в ушах,
Натянув сухожилья в струну,
Сразу сделало сильным,
Заставило снова и снова
Оглядеть, восхищаясь,
Великую нашу страну.
И, как ты, полюбить
Ее тучные земли и воды,
Отточить для борьбы
Маяковские рифмы — ножи:
Я хотел бы стране
И ее миллионным народам

Хоть бы день послужить,
Как ты всю свою жизнь послужил.
А ведь жизнь твоя —
Это не просто дыханье и пища
Сколько надо свинца,
Чтобы сердце сдавить у таких?!
...Кто не слышит, как мир
Великановы глушат шажища
И на всех языках
Отзывается это от них?!
Только жаль, что в апрель...
Только больно и грустно до злости,
Что ты вышел из дома
Да вот...
Не вернулся назад.
Во Львов бы съездил сейчас,
Да и в Выборг позвали б гостем,
А в Верховном Совете
Служил бы как наш депутат.
Написал бы о вожде,
Что ведет нас великой дорогой,
Что, как Ленин, все знает
И любит, как Ленин, народ:
Обо всем написал бы,
Писать нынче нужно о многом!
Нормы все перекрыв,
Жизнь упрямо шагает вперед.
Ну, а раз тебя нет,
Раз губительный выстрел ударил,
И, не выдержав, вены
В груди у тебя порвались
Мы, как лучшую славу,
Как памятник лучший создали
Построенный
    в боях
        социализм!...

Письмо бойца

„Дорогая!
Я помню его —
на секунды рассчитанный вечер:
Свет в квартире у нас
голубой, голубой:
Говорили. Молчали...
Ты нежно погладила плечи
и сказала:
— „Иди! Я бы тоже с тобой“...
Но в кроватке спал сын...
Как сейчас поживает мальчонка?
Говорит он, наверно, уже хорошо?
Ну, теперь о себе:
Я сижу в закопченной хатенке
Час назад тут был враг
И хозяин поспешно ушел.
Он с семьей только
видно обедать садился;
Зачерствелый, землистый
кусок на столе,
Но мы знаем уже,
что хозяин немало трудился
За кусок этот,
им заменяющий хлеб
Я смотрю.
Были дети тут:
В темном углу комнатухи:
Ржавый нож, пузырек
и какой то истоптанный хлам —
Здесь растут ребятишки.
А это, как видно, игрушки,
Знать красивых им мать
принести не могла.

Мне становиться страшно,
Хоть смел я в труде и сраженьях
Страшно жизнь эту видеть
Из той, где сейчас
ты с сынком
Нет! Бандитами мало назвать
палачей-маннергеймов,
Потопивших страну
в неизмерном страдании людском
Помнишь, спас я,
тонувшего в море парнишку?
Я, довольный, гордился
поступком своим
А теперь?! Как я рад!
Да и горд то, признаться, с излишком,
Потому что хожу
в благородные эти бои.
Будь здорова родная!
И все вы там,
будьте спокойны!
Наша воля тверда,
наши танки не знают преград.
Мы любовь пронесем сквозь снега
И зажженные недругом войны
И живыми вернемся
в ликующий наш Ленинград

Вы теперь не рабы

Много снилось

о счастья снов,
Но прекраснее эта быль,
Эй, старик!

Разбуди сынов,
И они и ты не рабы!
Ты всего не понял еще?
Слушай!

Вон говорит Хрущев,
Он расскажет как мы живем,
Как у нас теперь хорошо!
Скоро вы так будете жить!
Да! Я вижу ты все понял,
Раз целуешь

портрет вождя,
Это он тебе

счастье дал,
Он умеет нас всех любить.
Это он, нам бойцам, сказал,
Что спасти нужно

ваш народ,
У тебя упала слеза?
Ничего! Это радость льет,
Коль смеется старческий рот.
Ты хотел бойцов угостить,
А в крынках нет молока,
Не тебя за это винить
Выпей наше!

И вот рука,
Что тебе, как своя близка!
Видишь, свет долгожданной
зари:

Будет новое солнце греть.
Ты ж хотел умереть, старик,
Почему же ругаешь смерть?

Новая осень

Стелят землю клены
                    золотом червонным,
А березы сыпят серебро—
Это осень лето
                    за калитку гонит:
Листопадом,
                    ветром
                    и дождем.
Было время:
                    лились дождевые слезы
Жизнь стонала ветром у ворот,
А сегодня вижу:
                    по садам колхозным
Осень обновленная идет.
У пахучих ябллок
                    розовеют щеки,
Тяжелеет в гроздьях виноград
И дожди налили
                    кисло—сладким соком
Жилки у тропических гранат
И ничуть не жалко
                    расставаться с летом,
Ароматом осени дыша,
Почему ж сегодня
                    не пропеть об этом?
Если осень наша хороша!
Стелят землю клены
                    золотом червонным,
А в садах снимают урожай:
Вырастают горы
                    ябллок и лимонов
Перемытых в капельках дождя.

Выбирать

Этой ночью доярка Ульяна
Не могла, беспокойная спать,
А все думала:
„Встать надо рано:
Завтра. Рано
Совет выбирать“.
Бьется сердце — „Какое чудное!
И с чего бы?
А впрочем,
Разве может оно умолчать?
Я ведь в жизни видала такое,
Что и сердце могло закричать.
Да молчало.
Молчало и ныло
И не кровь разгоняло оно, —
В жилах слезы соленые стыли
Так как стынет на озере лед.
Ох вы годы!
Не встретить во сне бы
Эту злую судьбину мою,
Зрела юность.
Да не было хлеба,
Так увяла она на корню.
Вон сынок,
Он то молодость вспомнит
Он с нуждой — нищетой не знаком
Что ж ты, сердце, так бьешься неровно?
Я ведь счастлива тоже с сынком.
Было горе... Теперь не будет.
Жизнь другая. И я не та,
Я дышу нынче полной грудью
Я ведь вовсе еще не „в летах“

Эх...
Посмотрела бы мать—старушка,
Как Ульяна ее живет,
Пара прежних, худых избушек
В коридор мой один войдет
А амбар мой, а шкаф, а платья?
А приемник какой поет
И большой портрет над кроватью...
— Свет включила, привстала— „Вот!
Вот он, тот, кто нас к счастью вывел
Он нас любит, он знает нас,
Сталин—вождь, дорогое имя!
Сталин—взор миллионов глаз.
...Как же сердцу пылко не биться?
И зачем его унимать?
Спать то надо... Чего ж не спиться?
Завтра рано вставать,
Выбирать.
Выбирать!—Вот то слово какое!
Свою власть... Я сама.
Свое счастье...
В просторных покоях засыпает Ульяна,
И кутает тьма сладкий сон,
Окрыленный мечтами доярки
За околицей ходит со скрипом мороз
Видит старый
    как день просыпается яркий
Всходит солнце
    с лучами, как тысячи девичьих кос.

Стихи о Теберде

Белым хлопком на горы
спадут облака,
А потом стороной отойдут,
Оставляя в долинах
июльский закат,
Приезжаете вы в Теберду.
Это там
голубой чистоты потолок
Наверху превысокой стены,
Не из камня стена
не из серых досок,
А из' вечно-зеленой сосны.
Это там
протекает такая река,
Что похожей не встретишь нигде,
Рядом с небом
она родилась в облаках,
Расстворив голубое в воде.
Это там, в Теберде,
на цветущих полях,
Каждый день из-за гор поутру
Светит людям в глаза
молодая заря,
Улыбаясь на счастье и труд.
Это там можно видеть,
как гордо в седле
Едет юный, плечистый джигит,
А джигиту ударило семьдесят лет,
Но зато девятнадцать на вид.
Это там
острозубья могучих вершин
Бирюзовые рвут небеса

И того, кто здесь был
ничего не страшит —
Он могучим становится сам.
Белым хлопком на горы
спадут облака,
А потом стороной отойдут,
Оставляя в долинах
июльский закат,
Приезжаете вы в Теберду.

Начало любви

Я смотрю задумчиво на звезды,
Мне сегодня
    вовсе не до сна,
Укрываясь в сумерках морозных,
С тихих гор
    спускается весна.

Губы гладит теплый ветер с юга,
И во тьму
    уносится шепча,
Взять сейчас бы за руки друг друга
И весну
    улыбками встречать.

Только жаль, что ты сегодня в вечер
Обо мне
    не думаешь ничуть,
Так зачем надеюсь я на встречу
И ее
    мучительно хочу.

Не сердись за искренность, не надо!
Кажется, родная,
    хоть убей—
Что я днем хожу с тобою рядом,
А уснув,
    мечтаю о тебе.

Это ли любовь? Еще не знаю,
Но похоже
    очень на нее,
Коль хочу я бесконечным маем
Жизнь свою
    пройти с тобой вдвоем.

БАШЛАРЫ

КЪОЧХАРЛАНЫ КЪАСБОТ

Лениннѣ _____
Сталиннѣ _____
Ворошиловха _____
Айджаякъ _____
Дебош _____
Сталиннѣ алтмыш джыл толгъавына _____
Сабийлеге _____
Джаш болдум _____
Мюрзеу джыйыу _____

СЕМЕНЛЕНИ ИСМАИЛ

Партиягъа _____
Ленини накъут-налмаз сураты _____
Тохана юйледен къарады _____
„Гулоч“ _____

БАЙКЪУЛЛАНЫ ДАУТ

Мен билгея кюв _____
Призывникни джыры _____
Таулу къыз _____
Хасанны тулпарларына _____
Испан къызчыкъ _____
Микоян-Шахар _____

БОСТАНЛАНЫ ХАСАН

Сентябрны биринде _____
Кѣк кишиу _____
Бизни таула _____

ОРУСЛАНЫ МАХАМЕТ

Тору атым _____
Къурч кылычым _____

ХУБИЙЛАНЫ ОСМАН

Бетле

Совет джурт	49
Летчикле	51
Къавлы къюнде къаватым	52

КЪОЧХАРЛАНЫ АЛИ - СОЛТАН

Темирболат	55
Джазны бурну къарагъанды	65
Къобуз	65
В . . .	66

БОРЛАКЪЛАНЫ ТОХДАР

Летчикни джыры	67
Анадан тилек	69
Атавы осняты	70
Чкалову ёлгенине	71

БАЙРАМУКЪЛАНЫ ХАЛИМАТ

Полина Осипенкогъа	73
Къралыма	75
Джазны къюлери	77
Сыйлы борч	78
Къобан	80

КЪОБАНЛАНЫ ХАМЗАТ

Тембстну сыбызгъысы	82
Къызыласкерчини джыры	84
Ол джашайды	85

БАЙРАМУКЪЛАНЫ БОРИС

Ёлка	87

ТОКЪЛАНЫ ХАНАФИЙ

Совет кеме	88
Танкист	89
Къарылгъач	91

ДУДАЛАНЫ МАХМУД

Кърал менме, мен, авам!	92

В. ТОРОПЕЦКИЙ

Кубанская партизанская	104

	Бетас
Колыбельная песня	105
Матери	107
Карачай	110
Песнь о девушках	112
Думы	113
Комиссар Серго	114
Баллада о погибших дозорных	117

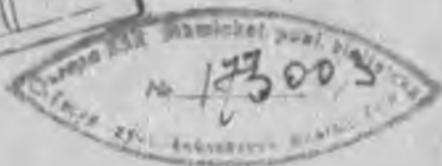
ГЕРВАСИЙ ОРЛОВСКИЙ

Было. Есть	119
Осеннее утро	121
Березка	123
У памятника	124
Седовцам	126
Случай в Нохкау	128
Соколы	130
Песня о рыбацкой лодке	131
Чапаев	132
Песня о Микояне	134

ВЛАДИМИР ДЮКОВ

Владимиру Маяковскому	135
Письмо бойца	137
Вы теперь не рабы	138
Новая осень	140
Выбирать	141
Стихи о Теберде	143
Начало любви	145

Проверено 1941

Ответственный Саллагаров Н.
 Техредактор Лыков А. И.
 Корректор Динаев Х. А.

Тираж 3000 экз. Заказ № 1726. Объем 9,25 п/л. В печатном листе 22 л. экз.
 ВН № 20479. Сдано в набор 18/IX—1940 г. Подписано к печати 19/XII — 1940 г.
 Цена одного экз. 2 руб. 25 к. Переплет 1 руб.

Отпечатано Полиграфкомбинатом, г. Микояншахар, КАО.

БАГЪАСЫ 3 с. 25 н.

2008

33 к.